Эхэ найхан чютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 НОЯБРЬ 11
Гарай нүүл (нохой) нарын 27
ЧЕТВЕРГ
Гарагай 5
№ 215 (18827)
Газетын сэн аахилай 2 түх.
Хэлсээтэ сэн

АРАД ЗОНДО ХЭР ТУҺАТАЙ БАЙХАБ?

...син нэгэдэл ба эблэлэй партиин Буряадай эмхи байгуулагдаба

...ндр Иванович Кар-
...болотор Муяын рай-
...Таксимогой поссо-
...нэгэдэл ба эблэлэй
...ад, нютагай өөһэ-
...Хүтэлбэрил-
...ормо тухай Б. Н.
...Зарлигай һүүлээр
...улаа юм. Гэбэшье
...талаар һонирхо-
...гүй. Ноябриин 5-дэ
...кардаш Улаан-Үдэй
...удэй Советэй хү-
...танхим соо боло-
...нэгэдэл ба эблэ-
...ин (Партия Рос-
...единства и согла-
...С) Буряадай эм-
...ндэн байгуулгын
...ндэ хабаадаһан
...ьлэн үгэ соогоо
...то зүгэй делегат
...дүүлүүлэг: «Һунгал-
...тэ элдэб партиг,
Улаан-Үдэдэ
...ин суглааниудаар
...б. «Выбор Рос-
...нэгэдэлэй нюта-
...байгуулгын конфе-
...рбаад парти, хү-
...й 28 делегат бай-
...эршье бодоходо,
...ша нэгэдэлэй зоной
...эрэг дэмжэгдэдэ-
...бшэгү? Харин му-
...лагдахала байнан
...рограмматай танил-
...эды олон делега-
...ндэ байные хара-
...даа, энэ партине
...гэжэ һананаб».
...Кардашта адлаг
...делегадуд тус кон-
...үнэхөөрөөшье
...гэжэ баталха
...Буты дээрээ 254
...үрдхэлдэ абтаһан
...ньше 300 холо га-
...тай Министрнүү-
...ндэй хуралдаанай
...о зон дүүрэн бай-
...эжэ ерэгшэд хүл
...охо баатай болоо.
...арлогшод болон бу-
...нуудай түлөөлэг-
...ерэһэн байгаа гэ-
...ниаар.
...нэгэдэл ба эблэлэй
...ри һаяхан, октяб-
...бадаар, Новго-
...до болоһон кон-
...дэрэ байгуулдаг-
...Ударидагшадайнь
...есин правительст-
...ахи вице-премьер
...ахрай, вице-премь-

...ер Александр Шохин, Россин Верховно Советэй Национальностьнуудай Советэй Түрүүлэгшэ байһан Рамазан Абдулатипов болон бусад бин. Манай республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов тус конференцидэ хабаадажа, нэрлэгдэгшэ партиин политсоведэй гэшүүнээр һунгаадаа һэн. Тиимэһээ Владимир Бизьяевичын Буряадай таһагай эмхидхэн байгуулгын конференци дээрэ гол мэдээсэл хэһэниинь ойлгосотой.

Тус парти парламентска түхэлэй, нютагуудай аша туһа хамгаалгада шэглүүлэгдэһэн байна гэжэ В. Б. Саганов тэмдэглэв. Тиихэдээ тэрэ дээрэһээ бэшэ, харин нютагай шатын эмхинүүдые байгуулгаһаа эхилжэ тогтоогдоно. Тус парти баруун ороннуудай шэлэһэн хараа шэглэл, үг зорилгонуудые баримталхагүй, экономико эрхилхдээ, «оборготуулаг аргалгаһаа» (шоковая терапия) арсана. Юрэнхыдоо, ураг...аа дабшэлые центрис — дундуур хараа шэглэл баримталдаг хүсэнүүд хангаха аргатай. Тиимэһээ дурсагдаша парти олонхи хүн зоной баримталдаг ҺО замшалнуудые хүндэлхэ, шухала дээрэ тоолохо гэһэн һанал хүсэлтэй. Нютагай шатада—өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ үрэ нүлөө сөөтэй гурим тогтоохо, «дээдэн үүсхэлтэй хүнүүдые дэмжэхэ хараа зорилготой. Дунда ба жажэ олзын хэрэг эрхилыгшэд арадай ажахын найдамтай, ямаршье хубилалтануудай үедэ һандархагүй үндэһэ һуурнинь болохо ҺОтой гэжэ парти тоолоно.

Программадань ороһон эдэ гол зүйлнүүд дээрэһээ бодоходо, тус партиин шэглэл олонхи зондо яһалал һайнаагдахаар шэнжэтэй ха. Шэнэ консервативна парти гэжэ тэрэниие нэрлэхэ үшөө нэгэ дурадхал Новгородто болоһон хурал дээрэ оруулагдаа юм гэжэ мэдээсэгдээ. Энэнь баһал ойлгосотой. Консервативна гэхдээ, хуушанай үзэл баримталһан гэһэн удхатай юм. Манай орондо коммунис һургаалыешье хуушанай гэ-

хээр юм бэзэ. Зүгөөр коммунизм удхаараа хадаа урданай юумые сүм һандаргажа, хубисхалша шэнэ байгуулалта тогтоохо зорилготой хамнай. Харин ҺОтой консерватизм хадаа арадуудай үсөөө үедэ бариманжа, һүзэглэжэ ябадаг ут баялигуудые эрхимлдэг юм гэжэ тэмдэглэе. Бодото дэрээ дэйхэйн эгээл тогтууритай, хүгжэлгэ оронуудта гол түлөб консерваторнууд засаг барижа ябадаг гээшэ. Тингээдшье хубисхалнуудые дэбэргэжэ, ямар үрэ дүнгүүдэй туйлагдадагые манай ороной һүүлшынь 70 гараи жэлэй түүхэ тон элеэр гэршэлнэ бэшэ гү?

Юумые хэтэрүүлдэггүй дундада үзэл баримталдаг буряад арадта тус партиин шэглэл бүрншье дутэ тэжэ һанагдана. Гаршагыень үшөө дахин дабтаабди: Россин нэгэдэл ба эблэлэй парти.

Энэмнай бухы юумые эбэй ҺОроор, амгалан түнэр, зоние хёморуулан, харшалуулаһангүйгөөр шидхэхэ арга зам дурадхана бшуу. Нимэл зам үлэы дэмбэрэлтэй байха гэжэ этигэхэ дуран хүрэнэ.

Мүнөө дэрэ тус партида гүйсэдхэхы засагай олон түлөөлэгшэдэй хамжаһанда һэжэглэһэнэй хэрэггүй. «Номенклатура» гээд, бултаниие муушалха гээшэ баһал хубисхалшадай баримталдаг зантиал ха юм. Байгша засагые үнэржэ, эсэргүүсэжэ, «минин һанзгшадаль», эрхим таатай байгуулата, гурим...ые хүсэржэлгэ, буһалгаанай үндэһөөр тогтоохомнай гэжэ найдаһанай дэмы.

Конференци дээрэ үгэ хэлэһэн Улаан-Удын захиргаанай гулваагай орлогшо М. Т. Семенов, хүдөө ажахын министр Н. Н. Найданов, профессорнуд Г. Ц. Молонов, С. Ш. Чагдуров, Тарбагатайн районой захиргаанай гулваа П. М. Болонева болон бусад шэнэ парти тогтоохо үүсхэлые дэмжэжэ, өөһэдыгөө һанамжанууды...ые оруулаа. Афганистандэ дайлалдаһан ветерануудай республиканска советэй түрүүлэгшэ Л. С. Шилов «Социальная справедливость» гэһэн һунгалтын нэгэдэлдэ (кандидадуудынь—Л. В. Потапов, Л. Ч. Нимаева) «афганецуудай» ороһон тухай мэдээсэлнүүд буруу гэжэ соносхоод, мүнөө бин бологшо партиин голложо байгуулһан һунгалтын нэгэдэлые дэмжэхэмнай гэжэ мэдүүлээ.

Юрэдоол, бухы юумые аманда орохыса буруушаажа, суурхадаг болоһон табарбали демократуудта, мүн үгытэйшүүлые хамгаалхамнай гэжэ шалтаад, байгша засагые али аргаар буруу һүргэхэ ҺОтой гэхэшэлэн зоние, худхуулдаг, хуймуулдаг коммунистнуудта орходоо, шэнэ парти сэрэдүйтэй гэжэ бодоноби. Юундэб гэхэдэ, тэрэ хүнэй муу тала, зэбүүрхэл, атаархалые тухирна, ашаглана бэшэ, харин амгалан тайбан, ажалша тэнюун, ураг...ашатай шударгы абари зан шэлэбэ бшуу.

Россин нэгэдэл ба эблэлэй партиин Буряадай таһагай гүйсэдхэхэ комитет 27 хүнһөө һунгагдажа, Министрнүүдэй Советэй кадрнуудые хиналтын таһагые даагша К. Н. Бахрунов түрүүлэгшэрнь баталагдаа.

Тинхэдэ урда тээнь ПРЕС партиин федеральна списогтэ ороһон республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо А. С. Новиковые — Гүрэнэй Дүүмэдэ, «Предприниматели за новую Россию» гэһэн хүдэлөөнэй списогтэ ороһон Буряадай эрдэмэй түөэй эрдэмтэ секретарь Б. В. Даниловые — Федерацийн Советдэ, мүн «Нэгэдэл ба дэбжэлтэ» гэһэн Буряад Республикадахи хүдэлөөнөөс нютагай округоо Федерацийн Советдэ дэбжүүлэгдэһэн В. Б. Сагановые, Загарайн районой захиргаанай гулваа А. К. Вершининие, Загорск поселогой захиргаанай гулваа В. В. Белоусовые, Гүрэнэй Дүүмэдэ—Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшын орлогшо М. И. Семеновые дэмжэхэ гэһэн шиидхэбэри конференцийн түгэсхэлдэ баталагдаа.

Россин, Буряад ороной политикын оршондо зоной зүгөөр саашадаа үргэнөөр дэмжэгдэхэ хараатай, үрэ нүлөө ехэтэй шэнэ хүсэн бин болобо гэжэ һаналтай.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

Малой үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

Гусиноозёрскын шахтоуправленийн хамһабарнин ажахын мал шахан таргалуулдаг фермэдэ үхэршэд Александр Цыгупов, Светлана Жалсакова, Виктор Кузьмин, Иван Григорьев тэгшэд утын ута үбэлжэлгын үедэ тэжээлээр дутангүй тараха аргатай. Үхэршэн Александр Пурбуевич тус фермэдэ гурбадахи жэлэй хүдэлжэ ябана. Тэрэ жүлөө 23 толгой бурууныуды тобир таргакаар харуулһалка.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Дунда Бүхэнэй мал шахан таргалуулдаг фермын түрүү үхэршэн А. П. Цыгупов.

С. БАЛДУЕВАН фото.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй Тогтоол

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГҮРЭНЭЙ ЗАСАГЫЕ БОЛОН НЮТАГАЙ ӨӨҺЭДӨӨ ӨӨҺЭДЫГӨӨ ХҮТЭЛБЭРИЛХЭ ЗУРГААНУУДЫЕ ХУБИЛГАН ШЭНЭЛХЭ ТУХАЙ

Россин Федерацийн Президентын «Засагай түлөөлэлгэтэ зургааануудые, мүн нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургааануудые хубилган шэнэлхэ тухай», «Россин Федерацидахи нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургааануудые хубилган шэнэлхэ тухай» Зарлигуудые бэелүүлгые хангаха зорилгонуудые, мүн Буряад Республикын Верховно Советэй «Буряад Республикадахи байдал болон Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургааануудые болзорһоонь урид һунгаха тухай» тогтоолые, тэрэшэлэн хүдэлмэришэ бүлэгэй бэлдэһэн Буряад Республикын үндэһэн Хуулиин «Буряад Республикын гүрэнэй засагай эмхидхэл», «Нютагай захиргаан» гэһэн хубинуудай проектые зүбшэн хэлсээд, Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй нигэжэ тогтоообо:

1. Россин Федерацийн Президентын «Засагай түлөөлэлгэтэ зургааануудые, мүн нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургааануудые хубилган шэнэлхэ тухай», «Россин Федерацидахи нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургааануудые хубилган шэнэлхэ тухай» Зарлигуудые хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлхэ.

2. Россин Федерацийн Президентын «Россин Федерацида нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургааануудые хубилган шэнэлхэ тухай» Зарлигуудые бэелүүлгые хангаха зорилгонуудые, мүн Буряад Республикын Верховно Советэй «Буряад Республикадахи байдал болон Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургааануудые болзорһоонь урид һунгаха тухай» тогтоолые, тэрэшэлэн хүдэлмэришэ бүлэгэй бэлдэһэн Буряад Республикын үндэһэн Хуулиин «Буряад Республикын гүрэнэй засагай эмхидхэл», «Нютагай захиргаан» гэһэн хубинуудай проектнүүдые хэлсээд, Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй захиргаанай гулваанарта мэдээсэхэ:

— арадай депутадуудай районо болон городской, республиканска мэдээлэй городуудай Советүүдэй ажал ябуулгала болюулһантай дашарамдуулан, нютагай захиргааануудтэ эдэй үүргые дүүргэхэ;

— тус Зарлигай хүсэндөө орохоһоо урид томилогдоһон нютагай захиргааануудай гулваанар нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай толгойлогшонор болоно гэжэ тоолохо.

3. Республикын хуули гарга...лгын зургааануудай һунгалтатай нэгэн доро, 1994 оной мартһаа хойшо болгонгүйгөөр республикын нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургааануудта һунгалта үнэргэхэ тухай шиидхэбэри абахыень Буряад Республикын Верховно Советдэ дурадхаха.

4. Буряад Республикын Үндэһэн Хуулиин «Буряад Республикын гүрэнэй засагай эмхидхэл», «Нютагай захиргаан» гэһэн хубинуудай хүдэлмэришэ бүлэгэй бэлдэһэн проектнүүдые хамта дэрэгнь дэмжэхэ.

5. Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй, нютагай захиргаанай гулваанарай оруулһан дурадхалнуудые хараада абажа, Конституцийн орохо хубинуудай проектнүүдые хубилган һайжаруулхыень Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй хэрэгүүдые эрхилдэг управлениде һайнаар хаража үзөөд, хуули гаргалгын эдэбхи үүсхэлэй гуримаар Буряад Республикын Верховно Советэй үзэмжэдэ табихыень дурадхаха.

6. Арадай депутадуудай нютагай Советүүдэй эрхэ түлөөлэлгээ болюулһантай дашарамдуулан, захиргаанай штадуудта эмхидхэлэй таһагуудые бин болгохо эрхэ олгохо.

7. Буряад Республикын Хуулинуудтай зохилдуулан, арадай депутадуудай нютагай Советүүдэй ажал ябуулгаяа болюулһан Советүүдэй хүдэлмэрилэгшэдтэ социальна хамгаалалта үгэхэ, ажалда оруулха талаар хэмжээнүүдые абахыень республикын нютагай захиргаанай гулваанарые уялгалха.

8 Арадай депутадуудай районо болон городской Советүүдэй байрануудые, зоорине, түхеэрэлгэнүүдые, мүнгэн зоорине захиргаанай балансда оруулха талаар бүридхэлгын хүдэлмэри хэхыень районуудай, республиканска мэдээлэй городуудай захиргааануудай гулваанарта даалгаха.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ В. САГАНОВ.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй хэрэгүүдые эрхилэгшэ В. ПОТЕХИН.

Проект

Улаан-Үдэ хотын өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын байгууламжа

1. Улаан-Үдэ хотын мэр. 2. Городской Дүүмэ (Городой хурал). 3. Районой захиргаанай гулваа. 4. Микрорайоннуудай территориальна өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет. 5. Поселогой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет. 6. Поселогой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ. зургаанай гулваа.

Проект

Райондохи өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ байгууламжа

1. Районой (аймагай) өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаан. 2. Хотын өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет. 3. Районно (аймагай) хурал. 4. Сомоной өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет. 5. Поселогой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет. 6. Һууринай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет, худөөгэй ажалшадай хамтын суглаан. 7. Городской (райондохи городой) өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай гулваа. 8. Сомоной өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай гулваа. 9. Поселогой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай гулваа. 10. Һууринай староста.

Проект

Республика дотөрхи нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургааануудай байгууламжа

Захиргааануудай территори	Түлөөлэлгэтэ зургаан: Нэрэнь	Түлөөлэлгэтэ зургаан: Һунгаха онол арга	Захиргаан: Нэрэнь	Захиргаан: Һунгаха онол арга
5 мянга хүрэтэр хүн зонтой һуурин	Хамтын суглаан		Староста	Хамтын суглаан дээрэ һунгагдаха
5 мянганһаа дээшэ хүн зонтой һуурин	Һууринай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет (4—6 хүн)	Микрорайоной, предприятинуудай түлөөлэгшэдэй суглаан дээрэ һунгагдаха.	Староста	Микрорайоной, предприятинуудай түлөөлэгшэдэй суглаан дээрэ һунгагдаха
Сомон-бүлэг һууринууд	Өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет (5—7 хүн)	Һууринуудай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет бүриһөө нэгэ-нэгэ түлөөлэгшэ	Сомоной өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай гулваа	Поселогой хүн зоноор һунгагдаха
Городой түхэлэй 5 мянган хүрэтэр хүн зонтой посёлок	Хамтын суглаан		Поселогой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай гулваа	Поселогой хүн зоноор һунгагдаха
Городой түхэлэй 5 мянганһаа дээшэ хүн зонтой посёлок	Поселогой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет (5—7 хүн)	Микрорайонууд, предприятинуудай түлөөлэгшэдэй суглаан дээрэ һунгагдаха.	Поселогой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай гулваа	Городой хүн зоноор һунгагдаха
50 мянгай хүрэтэр хүн зонтой город	Городой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитет (5—8 хүн)	Микрорайонууд, предприятинуудай түлөөлэгшэдэй суглаан дээрэ һунгагдаха.	Городой өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай гулваа	Городой хүн зоноор һунгагдаха
Район (аймаг)	Районой (аймагай) хурал (6—16 хүн)	Сомон, тосхон бүриһөө нэгэ-нэгэ түлөөлэгшэ	Районой (аймагай) өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургаанай гулваа	Районой (аймагай) хүн зоноор һунгагдаха
Улаан-Үдэ хото	Городской Дүүмэ (городой хурал)	Территориальна өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ комитетын зургааануудһаа нэгэ-нэгэ түлөөлэгшэ	Улаан-Үдэ городой мэр	Городой хүн зоноор һунгагдаха
Улаан-Үдын район	Микрорайон у у д а н территориальна өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ зургааануудай	Микрорайонуудай хүн зоной суглаанууд дээрэ һунгагдаха.	Районой захиргаанай гулваа	Городой мэр томилхо

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ЗАХИРАЛТА

«Хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдэй сэнгүүд тухай» Россин Федерацийн Министрнүүдэй Советэй Правительствын 1993 оной октябриин 7-ной 1013-дахи номерой тогтоолой үндэһөөр:

1. Эмхидхэлэй-хуулиин талаар ямар түхэлтэй, ямар албан зургаанда хабаатай байнаһаань дулдыдангүй, бухы предприятинууд болон эмхи зургааануудай республикын газар дээрэ үйлэдбэрилдэг гү, али ондоо регионуудһаа асардаг хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдтэ, тэрэ тоодо эдеэ хоолой концентрадуудта (хуурай холисо, ороһоор ба һүөөр хэгдэһэн хуурай зүйлнүүд, мяханай, загаһанай, үрэ жэмэсэй болон овощой консервэнүүд) сүлөөтэ (дэлгүүрэй) сэнгүүдые тогтоохо.

2. 1993 оной октябриин 15-һаа гурба хүрэтэр наһанай үхибүүдтэй айлнуудта үхибүүн бүхэндэ нарада 720 түхэриг хэмжээнэй нэмэлтэ түлбэри Буряад Республикын Финансын министерство (Дырхеев), Хүн зоние социальна талаһаань хамгаалха министерство (Агалова) тогтоохо, хойшодоо сэнгүүдэй нэмэхэдэ, индексациллдаг, байха.

3. Россин Федерацийн республиканска бюджедтэй харилсааануудые тодорхойлхоодоо, Буряад Республикын Финансын министерство (Дырхеев) дээрэ заагдаһан гаргашануудые хараада абаха.

4. Хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдэй сүлөөтэ сэнгүүдэй үндэһэ баримтагүйгөөр нэмээгдэхэгүйн тулада эмхидхэлэй ба хуулиин талаар ямар түхэлтэй, ямар янзын зооритэй байнаһаань дулдыдангүй, продукци үйлэдбэрилдэг бухы предприятинуудта ашаг олзын дээдэ захын хэмжээе тогтоохо:

— мяханай ба һүнэй промышленностьда — 10 процент;

— промышленностин бусад һалбаринуудта—20 процент.

5. Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй 1993 оной апрелиин 13-най 71-дэхи тогтоолоор хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдтэ тогтоогдоһон худалдаа наймаанай нэмэлгын дээдэ захын хэмжээе улоохэ.

6. Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй 1993 оной июлиин 13-най 150-дахи тогтоолой хоёрдохи пункт хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдтэ хабаатай байха.

7. Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Советэй 1992 оной январиин 15-най 14-дэхи тогтоолоор хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдтэ тогтоогдоһон үнэ сэнгүүдые нэмээхэ дээдэ захын коэффициентнүүдые республикын нютагуудта үлоохэ, гуримшуулагдадаг сэнгүүдээр худалдагдадаг хэрэглэлгын гол эд бараанай тооһоо эдеэ хоолой зүйлнүүдые болюулха.

8. Гуримшуулагдадаг сэнгүүдээр хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдадаг рознично худалдаа наймаанай предприятинууд үлэһэн продукцине сэгнэжэ үзөөд, үлүү гараһан мүнгыень өөһэдынгөө эрьесын мүнгэн зоориде нэмэри болгохо.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ В. САГАНОВ.

Улаан-Үдэ.
1993 оной октябриин 29.

УНШАГТЫ ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Һарадаа нэгэ удаа гаража байдаг заншалта «Эрдэм техникын эди шэдинн» һонинууд.

3-дахи нюурта. Б. Лайдапов: «Уран өдөлшод болохо». Ханганга ямар бэ? Б. Цыремпилов: «Доктор-нуудай туһамаршад» —фото-мэдээсэл. Будда Рабданов: «Мүргэлшэнэй замай тэмдэглэлнүүд» — үргэлжэлэл. ИТАР—ТАСС: туби дэлхэй мүнөөдэр

4-дахи нюурта. Үнгэтэ юртэмсын нюусануд.

Монгол туургатанай элитэ эрдэмтэн Ц. Дамдинсүрэнэй

түрэһөөр 85 жэлэй ойдо

ГАЙХАМШАГТА ОПЕРО

1943 оной арбадугаар һарын 16-һаа эхилэн, Буряад-Монголой театр алдарта «Энхэ-Булад баатараа» Улаан-Баатарта харуулжа эхилбэ. Буряадай сэсэн үгэдэ «урдын юумэн ула болодог, мүнөөнэй юумэн зула болодог» гэжэ бии. «Энхэ-Булад баатар» гэдэг оперо болбол үнэхөөрөө арадай урданай аман зохеолые ула һуури болгожо, бүгэдые гэрэлтүүлхэ шэнэ урлал искусствые зула мэтэ мандуулан ерэбэ.

Энэ оперыш удхань: арад олондо амаа жаргал олгохын тула Энхэ-Булад баатар эсэгэ хаанай һүлдэ болохо мүнгэн һалмые хулгайлан абажа, дархан үбгэндэ үгэжэ, һомын эзбэ хүүлэнэ. Гэтэр энээн тухай Энхэ-Буладай «аха» Эрхэ-Мэргэн, Удсан гэдэгүүд хушуу нинлэжэ хаанда хоб хэлээд, Энхэ-Булад дархан үбгэн хоерые алуулха болгоно. Гэбэшье Энхэ-Буладай хайрата хүүхэн ба дархан үбгэнэй түрэһэн басаган Арюун-Гоохоной хаанһаа үршөөл гуйжа мүргэхэдэнь, хаан тэрэ хоерой алагдаха ялые хэлтэрүүлэн, гинданда һуулгана. Хари газарай хархис шара хаан эльбэн номо ябуулжа, тэрэ номые татажа шадаха хүсэтэ баатарай бии үгыень туршана.

Хаанай баатарнууд тэрэ номыень татажа шадабагүй. Тиимэһээ шорондо хэбтэжэ эрэмдэг болоһон Энхэ-Буладай нэрые арадай үмэнэ гутааха һанаатайгаар тэрэнние асараад, номо татуулая гэжэ Эрхэ-Мэргэн тайжа өсэгэ хаандаа мэдүүлбэ. Энхэ-Булад эрэмдэг болоошье һаа, тэрэ номыень хуха татажа, шара хаанай эльшэнэрэй урда хаяна. Энхэ-Буладые һоргэнь шорондо абаашажа хаана.

Энхэ-Булад тэндэ Солбон баатартай танилсана. Солбон баатарай эхэнэрые 20 жэлэй урда хаан булаажа абаад, тэрэ баатарые шорондо хэһэн байгаа. Һүүлээрнь ойлголсоходоо, Энхэ-Булад хаанай хүбүүн бэшэ, харин энэ Солбон баатарай хүбүүн байһанаа мэдэнэ.

Эльшэнэрые хаанай хүндэлжэ байтар, шара хаанай олон сэрэг добтолжо ерэбэ. Эрхэ-Мэргэн тайжа олон сэрэг абажа өсэргүүсэхээр ошоод, дайсанние даража шадаагүй тулань хаан аргагүй Энхэ-Булад баатарые сүлөөлжэ, дайсанние дараха үүргэ даалгаба.

Энхэ-Булад арад олоноо толгойлжо зэбсэглэн мордоод, дайсанаа даража, орон нютаг ба арад олоноо аюулһаа абаржа жаргана.

«Энхэ-Булад баатар» гэдэг оперодо эхинһээ алаг хүрэтэр Энхэ-Буладаар толгойлуулһан арад олон ба хаан Эрхэ-Мэргэн хоероор түрүүлүүлһэн хархис муу этэгээд харилсан тэмсэһээр, эсэстээ арадай шударгы талань диилэжэ гарана. Һайн түгэсхэлдэ этигэхэ арадай найдабарита хүсэл һанаае энэ оперодо зүйтэйгээр ашаглан, һайханаар үзүүлбэ.

Нүгөө талаһаа, энэ оперодо буряад арад түмэнэй эртэнэй абьяас болохо эрэлхэг дайшан ябадалые тодорхойлон үзүүлээ.

Бидэ энэ зүжэгые үзэхэдөө, Буряадай хэдэн зүжэгшэдэй наадахые үзэбэ тэды бэшэ, харин Буряадай баатарлиг арад түмэнние, магтаалтай һайхан ябадалыень театрай тайзан дээрэ үзэбэбди.

Үльгэрэй баатар эрые энэ оперодо тобойтор гаргажа үзүүлһэнинь үнэхөөр бахархама һайхан болоо.

Буряадай театр бол үнэхөөр арадай аман зохеолые шадабаритайгаар ашаглажа, тэрэнние эрхимсэг жэнхэни урлал болгон хүгжүүлжэ шадаа.

Оперын зохеолдо дуу хүгжэм гол болохо юм. Энэ оперодо буряад үндэһэн аялга ба буряад аман зохеолой аялга найруулгые улам нарижуулхын хамта тэрэнние Европын өнөө хүгжэмөөр һэльбэжэ, үнэхөөр шэлдэг оперые зохеоюнинь маша һайшаалтай байна.

Артистнар тайзан дээрэ наадажа байгаа бэшэ, харин бодото дээрээ болжо байгаа үйлэ мэтээр үнэн этигэлтэйгээр тогложо байна. Иланганя хаан болжо тогложон Балдаков, Арюун-Гоохон болжо наадаһан Языкова гэгшэдэй хоолойн дуун жэгтэй һайхан юм. Энхэ-Булад болжо тогложон Шагжин, дархан болжо дуулаһан Хоборков, түлэгшэд болоһон хүүхэнүүд мүшье һайн наадажа байна. Хубсаһанай ба тайзанай заһалынь гойд һайхан байна; зохихо һууряа өөлөө.

Хороод жэлэй урда буряад арад түмэндэ мэргэжэһэн урлал гэжэ бүтэһэн, бүрилдэһэн юумэн үсөөн байһан юм. «Наял наял найгааш, наян наваа минь за» гэхэ мэтын уйдхарта дуу ганса хоерооро дууладаг байба. Тэрэ үедэ еохор, хатар эзэргэ бүжэгэй үүсбэрнин шэнжэтэй наада гол түлэб һүнн наададаг байгаа. Һүзэгтэн зоние бэшэрүүлхэдэ зорюулһан һүрөөтэ багтай цамые шажанай ёһололой үеэр үйлэдэдэг байһан.

Эдэ бүхы арадай урлалай зүйлнүүд хэды баялиг һайхан байбашье, жэнхэни искусство болон хүгжөөгүй, задагай байһан гээшэ. Энэ хэдэхэн жэл соо буряад арад түмэн ород сехэ арад түмэнэй туһаламжатайгаар өөрын бүхы урлалаа урдань үзэгдоогүй дээдэ хэмжээндэ хүргэжэ шадаа. Бидэнэй урда эртэнэй түүхэ һударта дурдатдаһаар ерэһэн Хорилдой мэргэн, Баргажан-Түхэмэй баатар эрэсүүд, Ангар мүрэнэй абхай хүүхэнүүд Зүблэлтын олон үндэһэтэнэй эрхэ тэгшэгэр бүлын дунда орожо хүгжэн мандаад, хүгжэл бадаралаа уран һайханаар дамжуулан бидэндэ үзүүлжэ байна. Энээндэ бидэ

«Байгал далайда нютагтай
Баян буряад үүхэдтөө
Баярын мэндые хүргэжэ,
Бадархын юрөөлые табия»

гэжэ шүлэгшын үгөөр талархалаа элирхэйлье.

Ц. ДАМДИНСУРЭН,
уран зохеолшо.

(1943 оной 10 һарын 17).

МЯХА, ШҮЛЭНЭЙ НЭРЭ ТОМЬЁОНУУД

ХОШХОНОГ—хошхонок; прямая кишка (вывернутая жиром и свареная). Урбуулһан хошхоногые нарихан зуруулаар хэршэһэн гэдэһэн, урсэ гэхэ мэтээр дүүргэдэг.

ЭРЕЭЛИКЭ—эреледки, самодельная колбаса. Энээнние хэхэдээ, бүдүүн гэдэһэндэ хэршэһэн эльгэ, өөхэ, мяха, мангир, бүлинтэйэн шуһа шудхаад шанадаг. Зарим газарта энээнние хишмэ гэдэг юм.

ТАРХИ—бурятская колбаса. Гол түлэб далаһаа абтаһан амтатай мяха малай ураг тар, хитай хамта тон жэжэхэнээр хэршээд, мангир холиюо, нарин гэдэһэндэ шудхадаг юм. Энэ тон амтатай, шүүһэ ехэтэй эдеэн. Үбэлдоо хаа-ла амтархажа эдихээ гү, али хүндэтэй айлшадта табихаяа 10—15 нимэ тархи бэлдэдэг байгаа.

ГЭДЭҺЭТЭЙ ШҮҺАН, ШУДХАҺАН ШҮҺАН—кровяная колбаса; ХОТОТОЙ (или хотоототой) шуһан—кровь, сваренная в желудке.

ҺАРХИНСАГ—книжка (часть желудка животного). Хониной һархисагые хэршэһэн жэжэхэн мяха, өөхөөр дүүргээд, загыень холбожо өсдог гү, али нарихан модохоноор торгодог байгаа.

ГҮЗЭЭН—сычуг (верхняя часть желудка животного). Хони, ямаа гаргахадаа, хотиргойдо (двенадцатиперстная кишка) шуһа шудхаад, гүзээнэй нарихан талыень үзүүртэй модоор сүмэлээд, тэрэнээ һэмжээр болон нарин гэдэһээр өрбөгөөд, шанадаг байһан.

ҺУГАБША—своеобразный шашлык на печени. Зунай сагта хони гаргахадаа, эльгыень сог дээрэ шараад, тэрээндэ халдаһан нүүрыень арилгаад, һэмжэн өөхэндэ ореогоод, шородо хадхажа, тэрэнээ сог дээрэ гү, али багахан дүлэн дээрэ дахин шарадаг һэн.

ШОРОДО ШАРАҺАН МЯХАН—шашлык. Шородо мяха хадхаад, сог дээрэ шарадаг байгаа.

ҮБСҮҮН—грудинка. Хони гаргахадаа, үбсүүень заабол арһатайнь абадаг һэн. Тингээд үһыень хуухалжа арилгаад шанажа, тэрэнээ эгээ хүндэтэй айлшадтаа гү, али худанартаа табидаг.

ТООЛЭН—сваренная баранья голова (ее подносят самому почетному гостю). Хониной тархини нооһыень хуухалаад, сэсэрлэжэ шанаад, эгээ хүндэтэй айлшандаа табидаг. Тэрэнние табиха, мүн тэрээнһээ ама хүрэхэ тусхай гуримтай. Тоолэйн удаадахи хүндын мяханууд гэхэлэ, үбсүүн, урса (эхэнэр талынхидта), дала, хоһанууд, богтоото, адхаал гэхэ мэтэ болоно.

БОРСО—вяленое мясо (нарезанное на тонкие кусочки). Урдань декабрь, январьда, харин хожомынь хабартаашье үүсэнэ үлэһэн мяхаяа 30—40 сантиметр утаар зүһөөд, амбаар соогоо гү, али гэрэй түшалта доро хатаагаад, зундаа эдидэг һэн.

Заримдаа иланганя утын аянда гарахдаа, мяха өөхэн соо шараад, тэрэнээ хониной гүзээн гү, али суухаар дүүрэтэр хэзэ абажа ябадаг байгаа.

ЭДЕЭШЭГ—наваристый. Малшад үүсэсэ эдихдээ, ябыень хаянгүй сугдуужа, хабарай сагта орооһо шанахадаа хэжэ, шүлэсэ эдеэшэг болгодог һэн.

МЯХА ШҮЛЭНЭЙ БУСАД ТЕРМИНҮҮД: гаргаһаар мяхан—парное мясо, загаһа мяхан—филейная часть (мясо вдоль позвонков), сагаан мяхан—толстая кишка, шабай—вареная в кишках конская кровь, омһон—толстая кишка лошади, арьбан—жир в брюшной полости лошади, далан—загривок у лошади, ормог—нарезанное осердие с жиром, обернутое тонкими кишками, талхатай шүлэн—суп с лапшой, уһан шүлэн—жидкий суп, боро шүлэн—мясной бульон.

Л. ШАГДАРОВ,
буряад хэлэ шэнжэлэгшэ.

Алтаар хангагданхай

Оронние хутэлбэрилэгшэдэй саарһан мүнгэ хэмһээ үлүүгээр гаргахаяа болижо, тэрэ саарһан мүнгэнэй үныи бууралтые тогтооно байнабди гэжэ ходо хэлэдэгшье һаань, оронойнай хүн зоной нилээд ехэ хубидань нимэ мүнгэн түргэпөөр сугларна, тэрэнэй үнэнь саг үргэлжэ буурана. Олоһон мүнгээ яажа хамгаалхаб гэһэн асуудал олон зоной һанаа зобооно.

«ЛЛД-Банк» гэдэг Москвадахи банк алтаар хангагданхай вексель гэдэг үнэтэ саарһа хүн зоной дунда тараажа эхилбэ. Нимэ векселиин оройдоол сентябрийн 2-һоо тараагдажа эхилээшье һаань, россиянууд нэгэ миллиард түхэригэй вексель худалдажа абаад байна.

Энээнэй хэлсэгнинь ямар бэ гэхэдэ, 100 мянган түхэригөөр нэгэ вексель худалдажа абаһан хүн нэгэ жэл болоод, тэрэ 100 мянгаяа бусаахаа гадна, 300 процент түрэсэ гэхэ гү, али хамтадаа 400 мянган түхэриг абаха. Ондоогоор хэлэбэл, нэгэ түхэриг үгэбэл, 4 түхэриг, нэгэ миллионние үгэбэл, 4 миллион абтаха болоно.

Ашагта малтамалнуудые бэдэрдэг, малтан абадаг «Жаргал» (энэнь буряад үгэ байжа болоо) гэдэг акционернэ бүлгэм вексельнүүдые лаб хангажын тулада 1296 килограмм рудна алта түс банкда үгоо юм.

Тиимэ болохолоороо, тус банкын векселине худалдажа абаһан хүн Россин алтанай нөөсэдэ өөрын хубитай болоно гээшэ. Харин энэ банкнь хүн зонһоо суглуулһан мүнгээ «Жаргалай» саашадаа үргэдэн хүгжэхынь тулада мүнгэ һомолнобди. Бүхыдөө бидэнэр 14 миллиард түхэриг хүнүүдһээ суглуулха түсэбтэйбди.

Шэнэ юумэндэ бэлэншэгээр дададаг дундуур наһанай хүнүүд ехэнхидээ нимэ вексельнүүдые худалдажа абана. Тиихэдээ 100 мянгаар нэгэл вексель абаад дүүрэнэгүй, харин 300—400 мянган түхэригэй, зариман миллион гаранайшье үнэтэ саарһа абана.

«ЛЛД-Банкын» вексель хадаа Россида алтаар хангагданхай ори ганса үнэтэ саарһан юм.

Нимэ вексель худалдажа абаха гэбэл, 1993 оной октябрийн 9-нэй «Известидэ» толилогдоһон Москвадахи 8 хаягай али нэгээрнь хандахадатнай болохо. Мүн ушар удхыень һайса мэдэхэ хүсэлэнтэй һаа, тэндэ толилогдоһон телефоной али нэгээрнь хонходоходотной болохо.

Д. ПЕЧАЛОВ,
«ЛЛД-Банкын» Правленийн
Түрүүлэгшын орлогшо.

○ НОЯБРЬ ○ 1993 ОН ○

СЭРЭГЭЙ РАКЕТЧИГУУД ХЭРЭГТЭЙ

Мүнөө Россида хуймаан зуймаанай болоожо байһыень һамбаашалан, Хитадай засагаархид сэрэгэй ракетчигүудые, ухаалдаг, хэдэг Россин ракетиэ мэргэжэлтэдые бэе тэешээ татахые оролдоно. Россида һаяшаг бии болоһон СС-25 гэжэ түби хооронды шуумар мэргэн баллистическэ ракетые бүтээдэг технологние мэдэжэ абаха гэжэ хитадууд эрмэлзэнэ. Урдань тон нюуса байһан Россин сэрэгэй түбүүдһээ мянга шахуу технигүүд болон эрдэмтэд ехэ салин болон гоё һайхан эрхэ байдал олохобди гэһэн үгэдэнь орожо, Хитадта худэлхэ болонхой гэжэ «Уолл-стрит джорнэл» бэшэнэ. Нарадаа тэдээндэ 2 мянган американ доллар хүрэтэр салин, гоё байра, автомашина, мүн суточна үгтэхэ юм гэнэ. Россин засагаархид «гүрэнэй нюусануудые» мэдэдэг хүнүүдэй нишэ тиишээ ябуулталгын хойноһоо хинажа шадахаяа болинхой ха.

Хитадай ракетиэ программа бэелүүлэлсэхын тулада Россин мэргэжэлтэдэй заабол Хитад ошоһоной хэрэгшьегүй юм байна. Хитад мэргэжэлтэд Россин оборонно предприятинуудта өөһэдөө ерэжэ, буу зэбсэгэй чертеж болон математическа модельнүүдые абадаг, мүн тэдэнние электронно почтоор Хитадта дамжуулжа болоно гэжэ «Уолл-стрит джорнэл» бэшэнэ.

Хитадай стратегическэ ядерна хүсэнүүд США-гай газар дэбисхэртэ хүрэхэ шадалтай болоно аа гү гэжэ Клинтонэй захиргаан айна ха.

С. КУЗНЕЦОВ,
ИТАР—ТАСС-ай корр.

ЯПОН. Миядзаки префектурадахи (Кюсю ол. тирог) түмэр замай эрдэм-шэнжэлэгшын түб суранзан дэрэ дээрэ тодхогдоһон түргэн ябадалтай шэнэ локомотивые хүн зоной үзэмжэдэ туршалга хэжэ эхилбэ. Түргэн ябадалтай өнэ локомотив үндэр температурада тэсэмгэй буладаар хушаатай, сэнхир, хорон хүхэ будагаар будаатай. Шэнэ локомотивые туршалга хэхэ тусхай трек баригдахаар хараалагдана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: түргэн ябадалтай шэнэ локомотив.

ИТАР—ТАСС-ай фото.

«ҺАЙНГҮЙ МУУ БАЙХАГҮЙ»

Манай республикын дайда ехээр бузарлагдажа, энэнь амитанай һаймагта муу нүлөө үзүүлнэ. Жэшээнь, Түгпын нүүрһэнэй уурхайн заповедниггэ тоодог үгы болошоо. Ушарынь колхознигууд хороо химикадуудые газар тараландаа гамгүйгөөр оруулдаг байгаа бшуу.

Ой модоной бодолгүй ехээр отолгодоһонһоо боложо, хара хурануд, торхнруунууд үсөөрөө. Баргажанай нугада уһанай шубууд байдаг газараа урилаа. Юундэб гэхэдэ, нуур болон һоог модотой намагуудые үлүүсэ ехээр хатаажархёо бшуу.

Мүнөө байдал нэгэ бага һайжаржа байна. «Һайнгүй муу байхагүй» гэһэн хошон үгэдэ хэлэгдэдэгээр, мүнөө колхозуудай үтэгжүүлтэ абаха, газар һайжаруулгын хүдэлмэри үнгэргэхэ үлүү мүнгэгүй болонхой бшуу.

ОРОДОЙ ТҮҮХЭ БА МОНГОЛШУУД

(Үргэлжэлэл. Эхинийнь сентябрийн 10-най дугаарта).

VI—VIII зуунай үеэр славянууд ехэ хүсэтэй боложо эхилбэ. Тэдэнэр русууд гэжэ айхабтар дээрмэшэ зайран зонтой зэргэлжэ һуугаа. Славян болон русуудай хоорондо үнэ үргэлжэлһэн тэмсэл боложо, русуудынь илаад, Рюрик засаг гартаа абаба. 879 ондо Рюригэй наһа барахада, бага наһатай Игорь хүбүүнэйнь орондо Олег воеводо засаг абаад, 882 ондо Киевые эзэлһэн юм. Тиигэжэ IX зуун жэлдэ славяно-русуудай Киевэй үүрэн бии болоһон түүхэтэй. Һүүлээрнь Олег Псковые эзэмдээд, 883 ондо бага наһатай Игорие тэндэхи Ольга гэжэ басагантай гэрлүүлһэн юм. Игорь тайжа ехэ болоходоо, 939 ондо хазаарнуудай Самкерц (мүнөөнэй Тамань) хото эзэлһэн байгаа. Хазаарнууд энээндэнь шангаар харюусажа, тэрэ хотобо сүлөөлөөд, һүүлээрнь Киев ошоко, тэндэхи зондо алба тохоһон юм. Древлянуудай нютаһаа хазаарнуудта алба татабари суглуулжа ябатараа, Киевэй тайжа, Ольгын үбгэн Игорь 941 ондо алуулба. Святослав гэжэ бага хүбүүтээ үлэһэн Ольга хазаарнуудта эсэргүүсэхын тулада грегүүдтэй холбоо тогтоохоёо Константинополь ошожо, хэрээһэ зүүһэн байгаа.

Эршэ түгэс полководец болоһон Святослав 964 ондо хазаарнуудта эсэргүү дай эхилжэ, Волго мүрэнэй адагта байдаг Итиль гэжэ нинслэлыень эзэмдээ һэн. Тиигэжэ Киевскэ Русь хазаарнуудта алба түлэхэсэ болижо, дахинаа бэеэ даанхай байдалтай болоо бэлэй.

X—XI зуунай үедэ славян болон рус гэжэ хоёр арад тон нягтаар харилсан, Киевтэ славян-русуудай этническэ нэгэдэл бүрилдэһэн юм. Тэрэнэй эсэстэ славянууд русуудай нэрэдэ ороһон, мүн һуудаг ороннинь Русь гэжэ нэрэтэй болоһон гээшэ.

Святославай һүүлээр Киевтэ тэрэнэй ехэ хүбүүн, удаань тэрэнние иланаан Владимир гэжэ хүбүүнинь засаг барижа байгаа. 985 ондо Владимир Казанийн татаарнуудай элинсэгүүд болохо Агуусехэ Булгар гэдэгые дайлан абаха гэзд буруутаһан юм. Тэдэ татаарнууд хажуудахи ородуудта ходо добтолжо, эхэнэр болон үхибүүдыень булаан аба абаһаар, ородуудтай нилээд холисолдоһон байна.

Владимир тайжын засаглажа байхада, христиан шажанда гү, али исламда ороохо гү гэһэн асуудал гараһан юм. Славян-русуудай тэрэ үедэ исламда ороогүй шалтаганайнь нэгэн юун бэ гэхэдэ, мусульман заншалаар архи уужа, гахайн мяха эдижэ болохогүй байгаа. Харин ород заншалаар тайжань сэргэшэдтээ сугтаа найрладаг, тиигэжэ нухэсэлөө бэхижүүлдэг һэн. Юрэ славян болон русууд аяи дайнуудай һүүлээр архи, пивэ уужа амардаг зантай байһан. Тиимэһээ «Русьтамнай уунгүйгөөр хүхидэггүй»... («Руси есть веселие пити...») гэжэ хэлээд, Владимир тайжа исламда орохоһоо арсаад, сэсэн Ольга эхынгээ жэшээгээр үнэн алдартын шажанда ороожо, 988 ондо бухы Русь хэрээнэ зүүһэн бэлэй.

Владимир тайжын 1015 ондо наһа барахада, 12 хүбүүн үлэһэн байна. Тиимэһээ тэрэ мэндэ байхадаа, Киевскэ Русьта ородог можонуудые хүбүүдтээ хубаажа үгэһэн юм. Тиин, жэшээнь, Ярослав хүбүүнинь Новгородто, Мстислав Тмутараканьда, нүгөө хүбүүдынь Полоцк, Ростов, Смоленск, Галич, Переяславль гэхэ мэтэдэ тайжаар һуужа, тэндэһээ алба татабари суглуулаад, Киев эльгээдэг байһан. Гэбэшье иланганя Новгород болон бусад можонууд Киевскэ Русьһаа таһарха хүсэлэнтэй һэн. Тиимэһээ тэдэнэр Киевтэй дайлалдэдаг болобо. Һүүлэй һүүлдэ Новгородой тайжа Ярослав Киевые эзэмдэжэ, Киевскэ Русийн эгээн дээдэ тайжа болоо һэн. Һүүлээрнь тэрэнэй үри наһанаа агуусехэ тайжанар байгаа. Гэбэшье XI—XII зуунай үеэр Киевскэ Русьта ородог можонуудай бэеэ даанхай гүрэнүүд болохо гэһэн эрмэлзэлынь улам элитээр харагдажа эхилбэ. Эхин түрүүн Полоцк таһарба. Һүүлээрнь, 1135 ондо Новгород бэеэ даанхай «республика» боложо, Киевтэ мүнгэ эльгээхээ болибо. Тиигээд Ростов, Суздаль, Галич, Черниговтой бусад газар нютагуудта таһараа һэн. Тиигэһээр байтар һүрөөтэ арбан гурбадугаар зуун жэл эхилбэ.

Евразида, Сибирийн тайгын урдуур зүүн тээнэ барууи тээшээ нуһаһан Агуусехэ тала байдаг. Алтай, Тянь-Шань уулануд тэрэнние хоёр ехэ хүби болгон хубаадаг. Агуусехэ талые Хитадһаа Агуусехэ хитад хана таһалдаг.

Агуусехэ талын зүүн хубидань Монгол, Зүүн-гар (Джунгария) болон Зүүн Туркестан оршодог. Тус талын баруун хубидань мүнөөнэй Казахстан, мүн Хара далай шадархи дайда ородог юм. Атлантийн океанһаа шиигэ ноото асарһан үүлэнүүд Алтай, Тянь-Шаньда хаагдадаг. Тиимэһээ Монголой агаарынь хуурай, тунгалаг, тэрээн соогуур паранай эльшэ бэлэхэнээр гаража, газар халаадаг. Үбэлдөө саһан бага ородог. Тиимэһээ үбһэн тэжээлтэ амитад туруугаараа малтажа, саһан дорохоо хагда эдидэг. Хабартаа наранһаа халаһан хүрьһэн агаарай доодо үснүүдыень дулаасуулка, тэдэнь дээшээ дэгдэдэг. Тиихэдэнь газар шадархи сүлөөрһэн зайдань Сибирьһээ хуурай агаар ерэдэг, харин зүүн урда таладань Номгон океанһаа шиигтэй агаар ородог. Эдэ бүгэдэһөө тала дайда ногоогоор бүрхөөгдэжэ, туруута амитадай түхэреэн жэлдэ хооллохо тэжээл бии болодог. Харин малай садхалан байбал, хүн зонойшье байдал ажана тэниглэн байдаг шуу. Эгээл нимэ шалтагаанһаа Агуусехэ талын зүүн хубида нүүдэлшэ хуннануд, тюркнүүд болон монголнуудай түгэс хүсэтэ гүрэнүүдые байгуулха таатай зохид эрхэ байдал байгаа юм.

Харин Агуусехэ талын баруун хубидань 30 сантиметр хүрэтэр зузаан саһан ородог. Тиигээд халта дулаархадань, дээдэ талань хатуу болон мүльһэтэжэ, мал тураажа үхэдэг байгаа. Тиимэһээ малшад зундаа малаа джейляу гэжэ хадын бэлшээрилдэ гаргалаг, хаонн үбэл эдихыень үбһэ бэлдэдэг болоһон бэлэй. Жэшээнь, Хара далай шадар һуудаг байһан половнууд саг үргэлжын үбэлжөөтэй байгаа. Тиимэһээ энэ урдын ород тайжанарһаа дулдыдапги байдаг һэн. Юундэб гэхэдэ, нишэ тиишээ түргөөр нүүжэ ябашаха аргагүй дээрэһээ ородуудай жагсамал сэрэгшэдэй сохилтоһоо зэйлаха аргагүй байгаа бшуу.

Хитадһаа хойшо, Агуусехэ талэда һуулаг бухы нүүдэлшэдые хитад түүхэшэд «татаарнууд» гэжэ нэгэл нэрээр нэрлэдэг байһан. Энэнь швед, испан, француз мэтын арадуудые «европынхид» гэжэ нэрлэһэнтэй адли болоно. Үнэн дээрээ тэрэ үеын үсөөн тоото нүүдэлшэ нэгэл угсаатан «татаар» гэжэ нэрэтэй байгаа юм. Тэдээнтэй эзэрглэлээд, зүүн Забайкалида «монголнууд» гэжэ Агуусехэ талын нэгэ багахан аймаг һуудаг байгаа.

Л. Н. ГУМИЛЕВ,
түүхын эрдэмэй доктор.

(«Русьһаа Росси хүрэтэр» гэһэн номһоонь хурьямжалан абтаба. Үргэлжэлэлынь энэнэй удаадахи «Эрдэм ухаанай эди шэдини» хуудаһанда гараха).

ТҮҮМЭР САРАХА САМОЛЕТ

Урдань уһан доогуур ябадаг онгосонуудые «агнажа» һүнөөдэг байһан сэрэгэй самоледые мэргэжэлтэй түймэр сараха самолет болгон хувилгаба.

Энэ хүсэтэ гидросамолет гол мүрэн гү, али нуур далайн нюруу дээрэ һуумсаараа, 6 тонно уһа «гүзээ» уруугаа һорожо оруулна. Тиигээд түймэрэй болоно байһан газар дэхтүр нинидэн, тэрэнээ бороо шэнгеэр доошоо шаажуулхадань, түймэр, урданайхида орходоо, 6 дахин түргэнөөр, һаймаа унтараагдадаг байна. Иланганя ой модоной ехэр дэг Сибирь болон Алас Дурнада нимэ самолет тон ихэрэтэй байха гэжэ мэргэжэлтэд тоолоно.

ХИТАДАЙ АГУУЕХЭ ХАНА

Энэ болобол Хойто Хитадта манай эзэрым урдахи гурбадахи зуун жэлдэ байгаа даһан асари ехэ хэрэм-хана юм. Тэрэ хадаа Ланьчжоу гэжэ нинслэлэй, баруунаа оршодог Ганьсу провинциин-һаа Порт-Артурай орожо Ляодунска тохой хүрэтэр. Утань 4 мянга, харин зарим номдо хэлэгдэнэер, 5 мянга километр юм.

Энэ хадаа мүнөөнэй Үбэр Монголой урдуур гараа. Солонгосой (Корейн) хана хүрэтэр татагдаһан байна. Харин археологууд Хитадай Солонгос хоёрые хубаабаа хана-хэрэмэй улагдалые тодэлээ олоо. Тиихэдэн эхин ушоо мянган километр ута болохо болоно.

Үбэр монголнуудай Солонгосоо гаан хэрэм гэжэ нэрлэдэг ханыш нилээд сохитхи хубиг бүтэн зандаа үлэхэй ...

ЭЛДЭБ ҺОНИН

ХИТАДАЙ АГУУЕХЭ ХАНА

Энэ болобол Хойто Хитадта манай эзэрым урдахи гурбадахи зуун жэлдэ байгаа даһан асари ехэ хэрэм-хана юм. Тэрэ хадаа Ланьчжоу гэжэ нинслэлэй, баруунаа оршодог Ганьсу провинциин-һаа Порт-Артурай орожо Ляодунска тохой хүрэтэр. Утань 4 мянга, харин зарим номдо хэлэгдэнэер, 5 мянга километр юм.

Энэ хадаа мүнөөнэй Үбэр Монголой урдуур гараа. Солонгосой (Корейн) хана хүрэтэр татагдаһан байна. Харин археологууд Хитадай Солонгос хоёрые хубаабаа хана-хэрэмэй улагдалые тодэлээ олоо. Тиихэдэн эхин ушоо мянган километр ута болохо болоно.

Үбэр монголнуудай Солонгосоо гаан хэрэм гэжэ нэрлэдэг ханыш нилээд сохитхи хубиг бүтэн зандаа үлэхэй ...

УРАН ОЁДОЛШОД БОЛОХО

Репортаж

Баянгол Хорийн техническэ мэргэжэлэй 37-дохи училищида хүрэжэ, ...шоной мэргэжэлтэй боложо байн... басагадтай, тэдэнэртэ эбадаг ма...нууд болон классай хүтэлбэри...дтэй хоорэлдэһэн, туйлаһан ам...нууудаарнь һонирхоһон б...йна.

СПТУ-гай ута байшангай коридор ...абахада, нэгэ класс соohоо оёдо... машинануудай нэгэ жэгдэхэ... таршаганаха абяан соностоо ...Энэ класста 206-дахи бүлэгэй басаган һуража, зааргажа байдаг ...Эдэ басагадта аяар 1972 ондо ...ү хотын технологическа техни... заочноор дүүргэһэн дүршэлтэй ...Галина Жамбаловна Жамба... оёдолой хэрэг заадаг, эсхүүлжэ, ...ужа һургадаг байна.

– Оёдолшодые бэлдэдэг нүгөөдэ ...тэмнай Ярууна нютагай басаг... Ольга Анатольевна Беликова ...аар хүдэлнэ. Тэрэ манда ерэ... урда тэ ажаһуудалай хэрэг... хангадаг комбинадта эсхэгшэ ...ар ажалтажа байһан юм. Му... Ольга Анатольевнагай заадаг ...ахи бүлэгтэ 24 басаган эхэнэр ...й ажабайдалда эгээл туһатай ...жэл шудална гээшэ,—гэжэ Га... Жамбаловна хэлэбэ.

Энэ кабинет соохи үнгэ бүрин ...нүүдтээ эхилээд, үнэтэй ...ой машинануудые, элдэб эүйлэй ...ад мүнөө юумэнэй хомор саг... ...ганаһаа олоно гээшэбта, алн та... училищи бүхы хэрэгсэлнүүдээр ...на гү?—гэжэ оёдолой мастерта ...на ушартай болоо һэмдэ.

Манай үхибүүдтэ хэрэгтэй «...-131» тухэлэй 10 машина, «...версал-1022» классай болоод «Оверлог-51А» классай оёдолой тусхай машинануудые, бусад хэрэгсэл училищи худалдажа абаа юм. Мүнөө үедэ үхибүүдэй оёһэдынгөө асарһан бүдөөр оёһэдтоо хубсаһа хунар оёжо байна. Тиихэдээ халаадуудые, хүүгэдэй плати, юбкэ болоод бусад хубсаһа урлана гээшэ. Училищимнай бүд абаха болонхой. Тиихэдэ өлдэб эүйлэй хубсаһа оёжо, выставкэ, конкурснуудые эмхидхэхэ хүсэлтэйбди. Манай басагад неделидээ хоёр дахин практика гарадаг юм. 3-дахи жэлээ оёдолшоной мэргэжэл шудалжа байгаа хадань, практика гарахан үдэрнүүдтэнь тэдэнэртэ оёһэдтэнь оюулхада болохо. Басагад 3 үдэр теори үзэдэг юм. Юуб гэхэдэ, училищиня дүүргэхэдээ, тусхай дипломтэй болохо ха юм,—гэжэ Г. Ж. Жамбалова хэлээ һэн.

206-дахи бүлэгэй мастер Г. Жамбаловада даалгагдаһан басагадтайнь хоорэлдэжэ һуутарнай, классай хүтэлбэрилэгшэ Роза Баясхалановна Цыдыпова орожо, хоорэлдөөндэ хабаадаба. Тэрэ нигэжэ хөөрөө һэн:

— Манай бүлэгэй басагад һайнаар һурахынгаа хажуугаар спортын мүрысөөнүүдтэ тон эдэбхитэйгээр хабаададаг байна. Басагад 2-дохи курс дүүргээд, һуралсалай хөөрдохи хахад жэлэй үрэ дүнгүүдээр училищи дотороо түрүү һуури эзэлнэн байна. Саашадаа ехэ ороолдоло гаргаа һаа, үшөөл үндэр амжалта туйлаха аргатай байһанаа гэрэлэлнэн юм. Манай бүлэгэй басагад Цыбикдоржиева Туяна, Цыреншапова Оксана, Гомбоева Алена, Намдакова Туяна, Бадмаева Цырен-Дулма гэгшэдээ бүридэһэн команда столой теннисээр болоһон мүрысөөнүүдтэ саг үргэлжэ шалгардаг һэн тула Улаан-Удэ хотодо, Хэжэнгэдэ, Амгалангада үнэргэгдэһэн нааданууд та хабаадаһан, училищиннгаа нэрэ хүндые хамгаалһан байна. Мүн баһа манай басагад Мельшина Елена, Павлова Лариса гэгшэд хүнсэн атлетикээр һайн үрэ дүнгүүдые туйладаг, 400 болон 1000 метрэй зайда ...рилдахадаа, 1-дэхи, 2-дохи һуурнуудые эзэлээ һэн. Столой теннисээр басагадые мастер Александр Далаевич Даганов һурган һорино.

Саашань Роза Баясхалановнатай хоорэлдэхэдэмни, бүлэгэйнгөө һурагшадтай һүүлэй үедэ ямар хүдэлмэри ябуулһан, саашадаа ямар хараа сорилготой байһан тухайгаа тобшоохоноор хоорэжэ үгөө һэн.

Һүүлэй үедэ оёдолшодой бүлэгэй мастер Г. Ж. Жамбалова, классай хүтэлбэрилэгшэ Р. Б. Цыдыпова гэгшэд басагадаараа «Бэсэ абажа ябалтын эстетикэ ба этикэ» гэһэн хоорэлдоо, экспресс-анкетэ, «Түрэл байгаалингаа гоё һайханние ойлгожо һура» гэһэн темэдэ хоорэлдоо үнгэрөө. Амаралтын үдэшэ үнгэрэгдэһэн хоорэлдоон залуу басагадта удаан мартагдахагүй байха. Хани нүхэсэл туһай сэхэ руунь болоһон хоорэлдөөн мүн лэ хүн бүхэндэ хадуутдаха зэрэтэй.

Тобшоор хэлэхэдэ, оёдолшодой бүлэгүүдэй басагад шадамар бэрхэ ураншуул болохынгоо хажуугаар, сүлөө сагаа һонирхолтойгоор, удха түгэлдэрөөр үнгэргэнэ гээд тэмдэглэмээр байна.

Б. ЛАПДАПОВ.

Хори һуурин.

Хангалга ямар бэ?

ДОКТОРНУУДАЙ ТУҺАМАРШАД

...ба ажалай ветеринаалидуудые ар... госпиталийн эбтэй ...лектив үбшөнтэдтэ ...ааг үзүүлэх хэрэгтэ ...ажаралаа хандуулжа ...ь элитэ. Нэн түрүүдые ариг сэбэр байлгахын ...ын хоногой турш... ...ргэлгэй гэхээр тус ...ааг ороһон үбгөл, ...ицинийн хүдэлдэдэй нарин нэгта ...доро түргэн саг ...ерэ бододог байна. Манай госпитальдо ...үбшөлөөд оroһон ...ийн эмдэ-тэндэмни ...ньн гомдол бари... ...ор эдэнние нарин ...ажаралтайгаар шаг... ...алгажа, шэнжэлжэ ...ь элирүүлһэнэй ...аргалха зорилго ...ийдаг гэшэбди,— ...госпиталийн аха... В. А. Тарнуев — Эдэнэрэй үбшэ... ...а хэрэгтэ биолого... ...ь лабораториин ...ажалгшэдэй шэн... ...ргаһан тодорхой ...врачнарта ёһотой ...эдэг юм.

...рһаа гадна, госпи... лаборатори, кар... болон ме... бусад мэргэжэлтэд ...ндэ горитой туһа... ...дэр бүри үзүүл...

...алин химическэ ...ийн нэгэдэхи ка... врач З. К. Абра... ...ораторийн хүдэл... Е. В. Шункова, ...Шакирова гэгшэд ...еленидэ аргалуул... ...он үбшөнтэдэй шу... ...ы тэрэнэнень хи... аргаар тодоруул... ...ар болосуудай ду... ...й ямар үбшөндэ ...врачнуудта үдэр ...ь байдаг юм. Үб... ...ийе аргалха байн... ...нуд лабораториин ...ь шэнжэлгэйээ эхи ...ргалга хэнэ ха юм. ...ий лабораториде ...ь саг соо хүдэлһэн ...Вячеславовна ...ьан дүршэлоо за... ...ь дамжуулан үгэ... ...одог, ажалдаа ха... рюусалга өхэтэйгээр хандадаг юм,—гэжэ тус лабораторийн врач З. К. Абрамова хөөрэнэ.

Лабораториде хүдэлдэг эдэнэртэ бүхы приборнуудболон бусад түхеөрэлгэнүүдые ариг сэбэр байлгахын түлөө оролдожо байдаг санитар М. Г. Чикариновагай габьна ехэ юм.

— Эды олон шаажан амһартануудые ариг сэбэр байлгаха гээшэ хүнэй үбшэ тодоруулха хэрэгтэ өөрынгөө нүлөө үзүүлдэг. Юуб гэхэдэ, муугаар сэбэрлэгдэһэн эдэ амһартануудсоо үлэһэн болосуудүбшөн хүнэй шуһан болон бусадые шэнжэлхэдэ буруу харюу үгэжэ болохо бшуу. Эндэ хори таран жэлэй туршада хүдэлжэ ябахадаа, нэгэтэшье муугаар хүдэлнэш гүүлээгүй байхабди, — гэжэ Мария Григорьевна бусадай түлөө харюусана.

Больницада оroһон үбшөнтэнэй динлэнхи олонинь хэдьдэхи бүлэгэй шуһатай байнаа мэдэдэгүй гээшэбди. Тиимэһээ лабораториин хүдэлмэрилэгшэд түргэн саг соо үбшөнтэнэй шуһынень тодоруулжа, саашанхи арга, эмшэлэлгэ хэхэдэнь туһална. Тиин һайхан сэдьхэлээрээ ерэжэ, шуһана үгэһэн донорнуудай гү, али бусадшье холисонуудые һудалаар дамжуулан үбшөн хүн абахадаа, түргэн саг соо тэнхээ тамир ороло, хэдэхэн хоногой туршада хүл дээрээ бодоно ха юм. Тиихэдээ туһаламжа үзүүлэн дүршэл баянтай врачнуудта, медсестрануудта үнэн зүрхэнэй балр баясхалан хүргэжэ байдаг гээшэбди. Госпиталийн врачнар — ахамад врач В. А. Тарнуев, кардиологийн, үүшханай үбшөнэй, нервын болон хирургийн, физиотерапийн отделениүдые даагшанар Н. Н. Мотоев, Д. Д. Аюшеев, Е. А. Шафирова, врачнуудта Г. Б. Дашнева, С. Г. Радиаев болон бусадые нэрэлхэ дуран хүрэнэ. Тиихэдэ врачнуудай заабри, зүбшэлоор үбшэнтэние аргалжа байдаг медицинийн сестрануудтэ үдэр ...илгадгүй эндэ хүдэлжэ байхадаа, хэды ехэ туһаламжа үзүүлнэ гээшэбі Сэхыень хэлэхэдэ, эдэнэр зсэхэ сусахые мэдэнгүй хүдэлжэ, үбшэн зоноо түргэн саг соо эдэгэжэ гаргахын түлөө үнэн зүрхэнөө оролдоно гээшэл даа.

— Зүүн хүлэйнгөө булшангай ехэрэ хабдахада, госпитальдо орохоёо ерэһэн хүм. Эндэ аргалуулжа, һайн болохоодоо, гараха гээшэ болоһон байгааб. Зүгоор хотоёо үзүүлэн гэнээмни, тэндэмни шарха бин болошоһон байба. Яахаб даа, нахатай боложо, бэсэ махабадай һулархада, энэ тэрэ үбшэн хүрэхэсэ һанадаг ха юм,—гэжэ үбгэжөол Б. Б. Цыденов һанаагаа заһана.

Хэнэйшье мэдэнээр, мүнөө үе сагта юумэнэй үнэтэй сэнтэй болохоодо, бэсэ аргалуулха эм дом болон бусад хэрэгсэлнүүд дутадана. Госпитальдо оroһон үбгэд, хүгшэд аргада хэрэгтэй эм домуудаа хэдэн мянган түхэриг түлэжэ абахаа баатай болоно.

Республикын хүтэлбэрилэгшэд үбгэ наһан болоһон ьдэнэрэйнгээ зоборигүйгөор бэсэ аргалуулхадань, али болохо туһаламжа үзүүлжэ, тусхай аптекэ нээжэ гү, али госпитальдо аргалалгада байһан үбгэдтөө хүнгэн сэптэйгээр шухала хэрэгтэй эм дом үгэдэг болоо һаань, һайн байгаа гээд һанагдана.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: биологохимическэ лабораториин врач З. К. Абрамова; лабораториин хүдэлмэрилэгшэд Н. А. Шакирова, Е. В. Шункова.

Авторай фото.

Будда Рабданов

МҮРГЭЛЩЭНЭЙ ЗАМАЙ-ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД

(Үргэлжэлэл. Эхиннинь ноябрийн 2, 3, 4, 10-най номерпүүдта).

ХУУЛИНГҮЙ НОЕД, ХОРИГГҮЙ ЗОН

Түбэдэй князь хүнэй амн наһанда хоролхохо эрхэгүй гэжэл нэрэтэй аад лэ дурааараа аашалдаг лэ юм ха даа. Түбэд хүннис түрмэдэ хаажа, монголой ноёдтол адлиар өлдэб муухайгаар хэнээхэ, аашалхань юуншье бэшэ, энээнинень тэсэнгүй, түрмэ шороной оборто һаладаг ушар усоон бэшэ ха даа. Нигэхэдээ ноён хүн хизааргүй засагтай болоно гээшэ ааб даа. Эндэхи хитад зонхилогшон баһал нөёрхоо юм ааб даа, гол зорилгонь хадаа түбэд зоной хойноһоо нюдэсэ алдадагүй, хитадта харша ябуулга гаргуужан гэжэ хёрхоор хинадаг уллагатай юм гэнэ. Нимэ болоһонюо хойшо дээдын ноёдто гомдол барижа, Хитадай агууехэ гүрэндэ үнэн зүб хэрэгые тодоруулхам гэжэ юрын зоной зоболтогүй гэхэнээ гадна угаа аюултай гэжэ ойлгохоор. Тиимэнээ эндэхи зон, саг зуурыншье һаа, талархалай эмхинүүдые байгуулна. Шанга журамтай, тангаригтай кружогууд, өблэлнүүд болоо эдэ эмхинүүд хубилһан юм. Эдэ бүгэдэнүүд засагаархидай элдэбын аашануудта тулгаха, зоной эрхэ хамгаалха зорилготойл ха. Һулаханшье һаа, энэнь эсэргүүсэлтэ болоно. Арад зоной хүсэн үшөөл бин гэжэ энэнэ дээрэнээ харагданал даа.

Дацзян-лу хотодо хитадай табин сэрэгшэд нёдондоной байдаг болоһон һэн. Гүрэн дотор гурим сахиха нэрэтэй сэрэгэйхид лэ һэн ха. Элдэбын үзэлтэн, олон ондоо ябатан энэ хотодо сугларанхай юм. Тиимэнээ элдэб аашануудые гаргажа болохо гэжэ засагаархид айдаг байгаа бээ.

Энэ жэлэй январь һараһаа сэрэгшэдынь табин зуу хүрэтэрөө олонюроо, нөёнинь генерал хүн болоо. Энэ хүнэй хажууда баг зиндаагай офицернүүд д... рэн, шэнэ гуримай бүуннуудтай, сэрэгшэн бүхэн номертой— Европын гуримаар сэрэгшэд бүридүүлэгдэһэн гэжэ эдэ бүгэдэн харуулна ха юм. Байха байрагүй дээрэнээ сэрэгшэд дасанай гэрнүүдтэ байрлаба. Буу, һэлмэнүүд болоод бусад эзбсэгүүдыень барюулаад, үдэр бүри сэрэгэй һургуули хүүлэдэг байгаа, һүүлшэг тээ энэнь бага аалиданхайнууд байдаг болоол ха.

Сэрэгшэдэй байгаашье һаань, хотын эзэн—Джуляй-фу гэжэ хитад хүн байһан зандаа, сэрэгэй ноёд тусгаар өөрын зорилготой юм хэбэртэй агша. Адаглахада, эдэ хоёр засагаархидай хоорондо обборогдохогүй зуришэлдөөн болоходожол байдаг хэбэртэй. Харинн зонтой хамжагшадые занаһан удхатай хитадаар бэшэгдэнэн саарнануд хотын зарим гуламжануудта нялтатай байдаг болобо. Ехэер дээрэлхэхэ болоо һаатнай, шанга хэмжэнүүд абтахабши бы даа гэһэн удхатай заналтануд эдэн соонь бэшэгдэнэн байна. Тэзд энэнь сэрэгэйхидһээ гаража болоо гэһэн аблан бин һэн. Нэгэ алгуй ушар эндэ дурдая. Юун бэ гэхэдэ, хэрэгнэ зүүнэн хитад сэрэгэй хоёр хүн үйлсэдэ арсалдаад, тэрэнь хэтэрхэдээ наншалдаан боложо һалаба. Энэнь улам дэбэрнээр хоёр ангини бүришье олон зонше татаһан шуугиатай үймөөн болоо. Энээндэнь сэрэгэйхид оролсоходоо бүришье аюултай болоо һэн. Наншалдаа үүсхэгшэ хитадые үйлынь хэхэ, бүрн алахадаашье болохо байһыень генерал нютагай хитад Джуляй-фу ноёндо тушаагаа бэлэй. Энэ зуришэлдөөн тухайда хитад ноёной дээдын засагаархидта мэдээсэнэнинь, наншалдаа үүсхэгшэдые— хэрээнэ зүүнэн хитадыншье, сэрэгшэнинь ешье— хоюулаһень толгойн саазада оруулха гэһэн шиндхэбэри Ченду-фу хотоһоо ерээ һэн ха. Тэзд тэрэнь гүйсэдхэгдэдэггүйл байнхай һэн. Юундэб гэхэдэ, алишье талаһань —сэрэгшэдэйшье, хитад-хэрээнэн шажантанайшье зүгөөө үймөөн болоно аа гү гэжэ түбэшөөдэг байгаа ха. Хэрээнэ зүүнэн хитадуудые харинхидай үмөөрхэ болоһонһоонь хойшо энээниень хараадаа абангүй байхын аргагүй байгаа бээ.

ХУДАЛДАА НАЙМААН, ТҮБЭД ЭХЭНЭРНҮҮД

Дацзян-лу Түбэд ороной дэбисхэр дээрэ хитадуудай байгуулһан хото, Хитад Түбэд хоёрой үүдэн болоогы. Мүнөө болотор энэ нютагайнь эзэн-ноён байрлаһаар зандаа. Наймаа эрхилхэ хүсэлэнтэй хитадууд хаа хаанаһаа энээн руу тэгүүлдэг юм. Ехэнхидээ гэр бүлэгүй хитадууд энээн худар олоорөо ерэнэн байгаа. Нигэжэ эдэнэр удангүй нютагай эмэгтэйнүүлтэй гэр бүлэ боложо түбхинэдэг бэлэй. Нимэ бүлэдэ эхэнэрнүүд гэрэй эзэн болодог юм. Хэрбээ нүхэрэйнгөө наһа барда һаа гү, али нютагаа бусаа һаань, һамганинь бүхы юумэнэй, бүри ехэ баялигай, байра байдалай, ехэ газарай эзэн боложо үлэдэг. Нигэжэ Дацзян-лу хотодо түбэд эхэнэрнүүд бээ дааниги, ехэ зоорнин эзэд болоһон, энэ гуримынь мүнөөшье болотор байһан зандаа. Хитад гүрэнэй зорилго халаа ябан ошонгоо эндэхи зоной шуһа хубилгаха, түбэдэйхидэй зорилго хадаа баян, обоо онди мүнгэ зоориг эй хүнүүдые олоор ерүүлхэ гэһэн— хоёр тээнээ нимэ хараатай байһан юм. Алишье талань энэл гуримаараа бэе бээ ойлголсоод ажаһуудаг байба. Гэхэтэй хамта түбэд зонтой шуһа холижо, Хитадай гүрэн Түбэдые мэдэлдээ оруулжа эхилнэн, хилээ улам үргэдхэһөөр Батанһаа баруун тээшэнь болгоһон бэлэй. Нигэжэ Зүүн Түбэдэй тон эрхим тааруу газарые колони болгожо шадаа һэн даа. Тиин гэхэдэнь, түбэд зоной олонхидынь хада уула, сүл губи тала худар таража ябашалай. Нимэрхүү байдалай оршоидо Европын түлөөлэгшэд зиз орон худар ерэнэн түүхэтэй юм.

Дацзян-лу хотоор дамжуулжа, Хитадһаа гаргаха наймаанай гол шухала эүйл — сай байһан. Түбэд орон эльгээхын тулада сайе элдэб янзаар Я-Чжоу-фу болон Жиньжи-сянь гэһэн хоёр хотодо үйлэдэбэрилэн гаргадаг һэн. Нэгэ тэбхэр сай 16—18 фунт татадаг, энэ хотодо сай арһаар бүрихэ аргал эмхидхэгдэдэг, наймаанай, эд бараанай түлбэри түлөөд, ногоон сай ехэ ехээр Түбэд орон худар— һаса, бүришье саашань, мүн хажуу тээшэнь Дырга, Мэняг хүрэтэр эльгэхэдэг бэлэй. Энэ хизаарта ногоон сай ехээр хэрэглэдэг гуримтай: дээдэ түрэлтэд, нөёдшье, юрыншье зон сайл уудаг юм. Тоһо, замбаа хэлсэжэ байгаад, оёһэдын гуримаар шанаһан сай үлэтэй, хоолтойлье. Һайншье үндан болодог бишуу. Түбэд зоной эгээл хүндэтэй эдэнинь сай болоно. Нигэжэ шанаһан сай Европын уладые һонирхуулжашье болохо. Түбэд ороной хүдөө нютагуудта мяха, хиллэнэ олохонь бэрхэтэй даа. ээзгэй, тараг олоол һаа хүреэ. Эндэхи зон мяхаяа түүхэйгөөр эдидэг байна. Би борсоо эдэд ябааб даа. Малай тоһо һайса эдидэг зон хаш.

Түбэд зон энэл хотоһоо сай худалдажа абадаг гуримтай. Тиимэнээ һасаһаа, аяар холын Шигадзе, Чамдо, Ужая, Батана, Дырга болоод бусад холо дутын нютагуудһаа хүнүүд эндэ ерэдэг юм. Хэдэн һарын жэлэй туршада эдэнэр наймаагаа гүйлгэхэ һанаатай эндэ байдаг, элдэб эсын эд бараа, нооһон, буд, хибэс, һэсы, арһан эдлэлнүүд, ангай арһанануудые (араатын, шэлүүһэнэй, халюуная, шонын гэхэ мэтын), гүрөөһэнэй эбэр, алта асаржа, наймаалдаг юм байна. Түбэдэй нооһон эдлэлнүүд һайн шанартай, тусгаар сэгнэгдэдэг юм ха. Эдэнь Дацзян-лу хотодо ехэ үнэтэй юм. Тиимэнээ хитад наймаашад ороной заха хизаар руу хяа зайгаад, андалдажа, худалдажа абаад, эдэ үнэтэ эдлэлүүдые доторой хотонуудта — Чунцин, Ханькоу, Шанхай хүрэтэр эльгээдэг байна. Тэндэнь Европын зон тодожо абадаг бэд даа. Наймаанай шайман хүл нимэл ха юм. Тиигээдшье Түбэдһөө Дацзян-лу худар шэглэнэн эд бараанай хамбынууд дээрмэлэдэг тонуулдаг, аюултай юм гэнэ.

Үймөөтэй гү, али байдалай аюултай болоһон тухай зэрэб үгэ Түбэдһөө дуулдаад, Дацзян-лу хотодо наймаанай хэрэг замхантаад байна. Түбэдэй хүнеэсүүд энээн руу үсөөрөөд, наймаа эрхилхэнь аюултай, муу саг ерэбэ гэлсэнэ ха.

Түбэд эхэнэрнүүд энэ хотодо түрүү һуури эзэлдэг зон болонхой. Бүхы юумые эдэнэр гартаа абанхай, наймаашье эрхилдэг, тэрэнэй налог татадаг, тиигэжэ хэмгүй ехэ мүнгэ суглуулдаг болоо ха. Хүнеэсүүд бүхы юумэээ эдээндэл найдадаг, даалгадаг байна. Энэ хотын хангалгын албые мүн лэ эхэнэрнүүд сүм бэелүүлдэг гуримтай: гэрнүүдые уһа, түлеэгээр хангаха ажал эдэнэр хэдэг, алаабхида, зоной тогтодог галарнуудта һамгад, басагад ханза ханзаар сай зоодэг, хубсаһа хунар угааха, тээрмэдэ ороо-ho татаха, сабхи гутал оёхо мэтын ажалые хуу эдэнэр хэдэг байна. Гэрэй ажалые тоолоногүйбди. Эрэшүүлтэй адли салин эдэнэр абадаг лэ юм ха. Элдэбын ажал бүтээлгэхэ болоо һаа, албата зон нэн түрүүн эхэнэрнүүдтэ хандадаг гуримтай. Бүһэтэйшүүлдэ орходоо, эхэнэр зон бүтээмжэтэй, саг соонь дүүргэдэг гуримтай гэнэ. Эндэхи бүһэтэй зоной олонхинь хара тамхинда, архида болоод бусад мэхэ гоходо толгойгоорсо абтанги хаш.

Католик шажанай шэнэ һүмын хажуудa шулуунуудые эөөжэ, газар малтажа ябаһан 50—60 эхэнэрнүүдые мүнөө хабар хараа һэм. Уһанда эдигдэжэ, хэмхэ һурэйн голой нэгэ эрьеые бүхэлхэ ажал хэжэ байһан эхэнэрнүүд байба. Эрэ зоной хэхэ ажал гээшэ ааб даа, тэзд католик епископ эндэ хаража байхадаа, эхэнэр зон һураггүй дээрэ гэжэ тоолоһонинь эли байнхай һэн. Басагадьшешье, наһатайшагшье эхэнэрнүүдые нимэрхүү хүндэ ажалда һайса харагдаа һэн. Тиин өөһэдөө эдэнэр энэ ажалаа юрын лэ хэрэг гэжэ тооло-дог байна. Хүндэ юумэ үргэхэдөө эхэнэр хүн эрэшүүлһээ багашье дорогдолгүй гэжэ харагдана. Хара баталаа нимэр һураһан байна ха гэжэ һанаа һэм. Тэзд дорожоолһон, дарлаһан хэрэг гэжэ энэ ажалаа оттолон харалгүй, олоһон силингаа өөһэдөө дурааа таргашалдаг, бүри нөөсэлдэг болоһонһоо хойшо эхэнэр зон ажалда бүришье абаашатай болодог гэжэ ойлголоёб. Ажалдаа ябахыень харахада зохид: энэдэтэй, наалтай, дүтэй хүхюүнүүд ябаха юм.

Эхэнэр зон юундэ нимэ түрүү һуури эзэлдэг бэ, эрэ зон эндэ һүүдэршүү болонгөор юундэ харагдана бэ гэжэ һонирхоходомни, һасадал адли, манай сахюусан һама бурхан юумэл гэжэ эрэшүүл харюусадаг байба. Хитадуудай һамган болоһон эхэнэрнүүд эдээндэ орходоо бэсэр һула, хара тамхинда ороһон, бар хүсэтэ ажалда тулюур болонхой юм ха. Ганса нэгээрээ үроодхэл болоһон эхэнэрнүүд багахан эмхи байгуулаад, бэе бээ харалсажа ябадаг һайн гуримтай байна.

Гобор хубсаһан, эрхи гартаа бариһан, барагяазын түбэд һамганай хотын үйлсэдэ ябахыень хаража болоно. Шэхэндэ томо гэшын алтан һинхэтэй, үнэтэ эрдэни шулуу һуулгаһан мүн лэ томо гөөлөто үбүүндэ хадхаһан—нимэ гоё һамганай хойноһоонь хэдэн алхамай газарта ара тээнь гүрэһэн гээгээрээ тархяа ороһон үндэр томо бэетэй түбэд хүн гэшхэлхэ юм. Холоһоо харахада, чалма үмдэһэн хүн шэнгээр обёорогдоно. Хара хүрин түбэд сэмбэ дэгэлэйнь хоёр хамсынууд хойшоо һанжанхай, алталмал хоргойгор оёһон һуумал захатай торгон хантуузатай, тэрэнэйнь саанаһаа баһа ута гэгшын хамсынуудтай улаан шэршүү самса бултайлгаһан, нэгэ шэхэндээ нилээд томо сахариг зүүһэн—нимэ хүн гоё һамганай ара тээнь дахажа ябаха юм. Зүүжэ ябаһан алтан сахаригынь хүнэй хурганай тухай бүдүүн, хөёр вершоог хараатай түхэрөн, томо гэгшын шүрэ һуулгаһан— нимэ сахаригнихэ гоёлто шэхэндэнь яларжа ябана. Энэ хүнэй шэхые һайса обёороо һаа, 10 фунт гиир бүүлтэгшье һаа, балай ойлгохошьегүй ха даа гэжэ харахаар һэн. Энэ хүнэй бэнзеэ бэнэлхэдэнь, ехэ гэгшын хүлхэгэр мэшээг бин болоно, энээн соонь хэмгүй ехэ юумэнэй багтахаар. Улаабар бэлтэгэр нюдэтэй, нара һалхинда шатантаһан мантан гэгшын толгойень харахада, нэгэл баатар ябажа ябана гэхээр. Энэ эзэнэй гартаа ябаһан ябадалдаа байд гээд лэ хойшоо нюдэеэ залажа, аалиханаар хэдэн үгэ дуугархадань, ара тээнь ябаһан тэрэ хүн толгойгоо тонгойлгон хажуудань түргэнөөр ерэжэ, уриханаар хэдэн үгөөр харюусаад, гэдэргээ бусаадхидаг — нигэжэ хойно хойноһоо дахасалдаһан олон зон алхалалдаха юм. Суггаа һуудаг түбэд хүпеэсые дахуулһан Ачжа—гоё—гоо эзэн эхэнэр хитад магазин ошожо ябана гү, али уряалаар айлда ойлшалхаашье ябажа болоно гү, бү мэдэе, ханнидаг, хамта һуудагшье һаа, эхэнэр хүнэй урда нимээр бээ абажа ябаха журамда нигэжэ сахидаг юм гэжэ эдэнэр улад зондо харуулна гээ ха гээд таахаар һэн.

Нимэ провинцинуудһаа ерэжэ Дацзян-лу хотодо хитадууд мүнөө наймаа эрхилнэ гэбэл: Сычуаньһаа—150 шахуу алаабхинууд. Шеньсинэ—100, Шансинһаа—5, Цзянь-сиинэ—10, Ганьсуһээ—5, Юннаниннаа —13 алаабхинуудые нэгэзд наймаалжа байдаг юм ха.

Д. ЖУГДУРОВА
буряадшалба.

(Үргэлжэлэлынь дожоо гараха).

ИТАР-ТАСС

түби дэлхэй мүнөөдэр

ООН.

Финляндиһаа олонинтын туһаламжын бараа шэрэнэн түсгаар поезд ноябрь соо Азербайджан ба Грузи руу шилгэн гараха. Орон нютагһаа гараха баатай болоһон хүнүүдтэ зорюулагдажа, Европодо худалдан абтаһан нэгэ хинга гаран тонно бараа тэрэ абаашаха болоно.

Финляндиин Хенко хотоһоо ноябрийн тэн болотор түмэр замай ашаа ябуулхаар түсөөлэгдэнэ. Тэрэ, тодорхойлбол, шэнинсьн 500 тонно гурил, ургамалай 140 тонно тоһо, 70 тонно сахар, юумэ угаадаг 85 тонно зүйлнүүдые абаашаха болоно.

Олонинтын туһаламжые автомобилиар бэшэ, харин түмэр замаар эльгээгээ һаа, хямдашье, аюулгүйшье байха гээд мэргэжэлтэд тоолоно. Ашаае Европоһоо Азербайджан болон Грузи руу эльгээгдэ... трэ 250 мянган доллар гарганалагдаха болоно. Буу зэбсэгтэй харуулшадтай поезд түрүүн—Баку, һүүлээрнь Тбилиси хүрэхэ юм.

БАНГКОК.

Урданай СССР-эй бүхы 15 республика соohоо Росси Таиландтай худалдаа наймаа эдэбхитэйгээр эрхилнэн зандаа. Байгша оной 7 һарын туршада россин-таиландын худалдаа наймаанай хэмжээн 408 миллион гаран доллар болоо.

Үнгэрэгшэ жэлдэ Таиланд урданай СССР-эй бүхы республикануудтай 518 миллион долларой худалдаа наймаа ябуулһан байна. Харин Россин Федераци болон Таиланд хоёрой хоорондохи эд бараанай эрьесын хэмжээн һүүлэй үедэ эрид дээшьлээ.

Байгша оной долоо һарын туршада Росси 272 миллион долларой түмэр, түмэрэй зүйлнүүдые, үтэгжүүлгэ, саарһа Таиланд руу ябуулаа. Тиигэжэ хубсаһа, гутал, барайгар абаһан байна. Таиландда үмсын фирмэнүүд лэ худалдаа наймаа хэдэг юм.

НЬЮ-ЙОРК.

Хотодо үндэнэ яһанай илгаа ехээр дэлгэржэ, саашадаа улам муудана гээд Нью-Йоркдо ажаһуугшад тэмдэглээ. Һүүлэй дүнгүүдээр хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй 62 процентнь энэ хотодо сагаан ба хара яһатанай харилсаан «муу» болоо гээд тэмдэглэнэ. Үнгэрэгшэ жэлэй хабар үнгэргэдэнэн шэнжэлгэнүүдэй дүнгөөр Нью-Йоридо ажаһуугшадай ороёдоол 40 процентнь нигэжэ тоолодог байгаа.

ДЕЛИ.

Эндэ жэл оүрн үнгэргэдэг заншалта аукцион боложо, үнэ сэнтэй алдэб янзын шулуунууд худалдагдаа. Зүүдхэлэй элдэб зүйлнүүдые бүтээдэг ба худалдадаг элдэб гүрэнүүдэй 200 гаран компаниин түлөөлгшэд худалдаа наймаанда хабаадаһан байна. Үнэтэ шулуунуудые шэнжэлхэ, олзоборилхо ба худалдаха талаар гол һуури эзэлдэг Мүнгмын правительство 19 миллион долларой зүйлнүүдые аукциондо табиһан байна.

Мьянмын байгаалиин баялигууд элбэгшье, элдэб янзатайшье. Сапфир шулуунинь бүхы дэлхэй дээгүүр суурханхай. 60—80-яад онуудта ороние толгойлжо байнан Не Вин энэ шулуунай хэбтэшэнүүдые эзэлжэ, туйлай ехэ баялиг суглуулһан түүхэтэй. Мүнөө тэрэ дэлхэйн эгээн баян 20 хүнэй тоодо ороно.

НЬЮ-ЙОРК.

Холбоото Штадуудай зүүн-хойто зүггэ оршодог Огайо штадай Цинциннати хото Хойто Америкын эгээн эрхим хото гэжэ тоологдоо. Америкын хотонууд тухай бэшэгдэнэн шэнэ ном эзэнние гэршэлнэ.

Транспорт, элүүрые хамгаалгын шанар, һуралсалай эмхинүүдэй ба соёлой түбүүдэй тоо, ажабайдалай хэмжээн, худэлмэрилхэ газар, аюулта ябадалнуудай тоо гэхэ мэтэ гол шухала арбан шэнжэ шанараараа США-гай болон Канадын 343 хото шэнжэлэн сэгнэгдэһэн байна. Тиигэжэ Холбоото Штадуудай тон томо Нью-Йорк хото ажабайдалай хэмжээнэй дээгүүр болон аюулта ябадалнуудай олон байһан дээрэнээ 105-дахи һуури эзэлдэ. Калифорни штадай нинслэл хотоһоо 70 километрэй зайда оршодог Юба-Сити хото ажаһуудалда ба ажалда эгээн «таарамжагүй» гэжэ тэмдэглэгдэнэ.

Цинциннатиһаа гадна Сиэтл (Вашингтон штат), Филадельфи (Пенсильвани штат), Торонто (Канадын Онтарио провинци), Питтсбург (Пенсильвани штат), Дарем (Хойто Каролина штат), Вашингтон, Солт-Лейк-Сити (Юта штат), Индианаполис (Индиана штат), Луисвилл (Кентукки штат) хотонууд түрүүшын арбанай тоодо ороно. Дүрбэн жэлэй урда тээ Хойто Америкын Сиэтл хото эгээн эрхим, харин Пайн-Блафф (Арканзас штат) эгээн муу гэжэ тэмдэглэгдэһэн байгаа.

ООН.

ООН-ой аюулгүйе хамгаалха совет Бурундида болоһон сэрэгэй урбалтые шүүмжэлжэ, Африкын энэ орондо демократние нэргээхэ эрилтэ табина.

Демократини гуримаар һунгагдаһан Бурундиин правительствада эсэргүү сэрэгэй урбалта тушаа һанаагаа ехээр зобоод байһанаа ООН-ой аюулгүйе сахиха совет мэдүүлээ. Хүсэрхэлгын бүхы үйлэ хэрэгүүдые усадхажа, гүрэнэй хаагдаһан алба хаагшадай байһан газар ба хуби заяан тухай мэдээсэд, тэдэнние сүлөөлхэ гэһэн эрилтэ совет табина.

ВАШИНГТОН.

«Үндэнэн арадуудай хоорондохи хёмороонууд дэлхэйн аюулгүй байдалда «хүйтэн дайнһаа» оорэгүй аюултай», —гэзд Америкын национальна аюулгүйе сахиха университедтэ үгэ хэлэхэдэ, ООН-ой генеральна секретарь Бутрос Бутрос

Үнгэтэ юртэмсын нюусануудhаа

ҮНЭН ЯБАДАЛАЙ, ҮЛЗЫ БУЯНАЙ ЖЭШЭЭ

Түнхэнэй, илангаяа Хоймороймой зон Гүнсэнэй Аюшын Ардан тухай булта шахуу мэдэхэ байха. Энэ хүн юугээрээ пэрэ солотой болоhон гээшэб? Түбэдэй агууехэ даяанша, хубилгаан Мила богдын hүүлшынгээ юрөөл соо хэлэнэндэл:

«Үнэн ябадалай түлөө хэшээн оролдоhон, Үлзы буян хизааргүй

ехээр хуряаhан хүн» юм, Гүнсэнэй Ардан. Эдэ мүрнүүдыс тэрэнэй хуби заяан, бүхы ажабайдалынь, хэhэн хэрэгүүдынь гэршэлнэ.

Гүнсэнэй Аюшын Ардан, Таhархай нютагай үндэр наhатайшуулай хэлэhээр, 1888 ондо түрэhэн юм. Дунда шадалтай айлай хүбүүн нэгэ дүү басагатай hэн. Түрэхhөө хурса hонор ухаатай, ном hударта дуратай Ардан хүбүүн өорынгөө хүсэл юролдолгоор хэлэ, бэшэгтэ hуряhан юм гэлсэдэг. Хуушан монгол, түбэд хэлэ шудалаа, ородооршье уншадаг; hайнаар хөөрэлдэдэг байгаа.

1916 ондо, дэлхэйн нэгэдэхи дайнай үедэ, сэрэгэй албанда татагдажа, Архангельск хото шадар абаашагдаа hэн. Тэрэ үедэ буряад хүбүүдэй Россин хойто зүгэй уhа намарга соо окоп малтажа, үлэн хоohоор, хүйтэ нойтоор зобоhон тухай арадай дуунууд, түүхэ домогуудшье олон ха юм.

Гүнсэнэй Аюшын Ардана й түрэл болодог Убаша Дагбаевна Хусаевагай хөөрэhөөр, ород хэлэтэй Аюшын Ардан суггаа алба гаражa байhан буряад хүбүүдтээ ородhоо оршуулжа, ноёдой захиралтые ойлгуулжа үгэдэг, али болохоор нүхэдтөө туhалхые оролдодог байгаа.

Тингэhээр байтар 1917 оной Февралиин хубисхал наяржа, удаань сэрэгшэд дайн байлдаанhаа хулжадаг болоо hэн. 1917 оной үймөөтэй, худхаляатай үеэр буряад хүбүүд дайнhаа табигдажа, түрэл нютагаа бусажа ерээ бэлэй.

Гүнсэнэй Аюшын Ардан залуу наhандаа аргагүй ехэ ангууша, мэргэн гэжэ суурхаhан юм. Бүхыдөө Түнхэнэй Хоймороймой зон хэр ургhаа абан ангууша юм, мүнөөшье эндэхи нютагай хүбүүд хүнды түмэр үргэжэ дааха шадалтай болоол hаа, Саяан уулын хүбшэ тайгаар ан баржа эхилдэг заншалтай. Айл бүхэндэ 1—2 буу заатагүй байдаг.

Харин Аюшын Ардан бусад ангуушадhаа ехэ талаантай, ан гээшые бузараар баридаг, зоннае гайдаг бэлэй.

Э16 ондо Таhархайhаа Хандагайтын дасан нээгдээд, 1920 ондо 200 шахуу ламанар чойрын, түбэд эмшэлгын нюусануудые шудалжа байгаа. Энэ дасангые нээхэдээ, цанид-хамба Агваан Доржиевhаа зүбшөөл hуряhан, хаана дасан бодхоохоб гэжэ асууhан юм гэлсэгшэ.

Цанид-хамба Хандагайтада hуури заажа үгөөд, үзэсхэлэн байгаалитай, зоной үймөөн, шуурханhаа холо оршодог энэ газарта чойрын эрдэм шудалхада, мүн Саяанай саhан дуулгата мундаргануудай хормой хушаhан ой тайгын эм домто ургамалаар баян байhые хараада абажа, түбэд эмшэлгэ нарибшалан шудалхада таатай гэжэ айладхаа юм. Тингэжэ Монголhоо, Arahaa дээдэ ардэмтэй ламанар ерэжэ, энэ дасанда хубарагуудые hургадаг байhан гээшэ.

Сай, Аюшын Ардан Хандагайтын дасанай лама багшада хандажа, «яагаа бузараар ан баригдана гээшэб, муу юумэ ёрлоо бэшэ гү?» гэжэ hуряhан юм уа. Тинхэдэнь тэрээндэ ехэ абарал буугаа бэлэй: «Али олон амитанай алтан ами таhалhан нүгэлhөө бэеэ сагааруулхын тула бүхы үлөөшэ наhандаа гартаа буу барихагүй, hамга абахагүй, бурханай hургаал шудалжа, бодн сэдьхэл бадаруулха, хамагай нангин замаар залан сэхээр дабшаха ёhотойш».

Ламбагайн хатуу шанга айладхалые зүрхэ сэдьхэлдээ хадуужа, шэнгээжэ абаhан хүбүүн тэрэ сагhаа хойшо бүхы ажабайдалаа эрид хубилгаhан юм.

Таhархайн үбгэд, хүгшэдэй хөөрөөнhөө өнэ хүн бурханай табисуураар юрын бэшэ, харин эди шэдитэй хүн байhан гэжэ ойлгоо hэм. Тэрэ ялгаад нимэ арга шадалтай, шэдитэй хүсэтэй болоhыень мэдэхэ хүн үгыл ааб даа. Үнгэтэ юртэмсын нюусануудай нэгэн лэ гэжэ hанахаhаа ондоо юун байхаб? Зоной хөөрэhөөр, бурханай ном өөрөө шудалhанай hүүлээр Гүнсэнэй Ардан Хандагайтын дасанда ламанартай адли хурал хуралсадаг байhан юм.

Минии hанахада, энэ хүн даяанда hуугаа ёhотой. Тинхэдээ Будда бурханай агуу-ехэ hургаалые бисалгал хэжэ hүзэглэhэн, бүхы хилэнсэг, баршадhаа сэдьхэлээ арилган сэбэрлэhэн байгаа. Гална бэень хатуужажа, хүйтэн, халууе мэдэхэгүй, аймшагтай шэрхи болоhон юм.

— Абгаймнай (Гүнсэнэй Ардан—авт.) үбэлэй шэмэрүүн хүйтэндэ дулаан дэгэл, малгай үмдэдэггүй hэн. Сэрэгэй кительтэй hэн. Харахадашни тэрээгээрээл ябаха. Сагаан Шүхэртэ сахюусанда зальбардаг байгаа. Хүл хүнгэн, ото ябагалдаг бэлэй. Ямар нэгэ айлда ороходонь, жэшээнь, жаа үхибүүнэйнь үбдөөд байгаа hаа, маани мэгзэм уншаад, эдэгээжэрхидэг hэн. Айлайхи хэн нэгэнэйнгээ үбдөө hаа, Ардан абгайемнай гэртээ абаашадаг байгаа. Айлайда ерээд, тума ямба болоо hуухагүй, тэрэ зуурахана хэрэгыень бүтээжэ ном уншаад, тарнидаад ябашадаг заншалтай hэн,— гэжэ 1924 ондо түрэhэн Убаша Дагбаевна Хусаева хөөрөө бэлэй.

Би зургаатайхан үхибүүн ябахадаа, энэ хүннае хараа hэм. Нэгэтэ үглөөгүүр эжымнай намайе дуудаад, хэлэбэ:

— Мүнөө бидэ Гунсэнов таабайе гэртээ асархамнай. Ши томоотойгоор, урдуур, хойгуурнь гүйн, харайнгүй байгаарай, зай гү? Сэдэбээ хаража байхаш.

Би «зай» гээл юм ааб-заб. Минии дүү Сэдэб үшөө нарай нялха, үүбэй (үлгы—авт.) соо хэбтэгшэ hэн. Би тингээд үүбэйн хажуугаа холо ошонгүй, бүхы болоhон юумые хаража hуугааб. Гайхалтай, ямар элихэнээр hанаандам хадуургаа гээшэб?..

Набтаршаг, саб гэмэ бэстэй, түргэн, хурса харасатай үбгэн орожо ерэбэ. Эжы баабай хоёрнай хүндэтэйгөөр үгтан абажа, столдоо уриба. Үбгэжөөл үни hуубашьегүй, нэгэ аяга сай уугаад лэ бодошобо даа.

— Зай, хэрэг хүлсэжэ байхагүй. Бултадаа зальбарагты,— гэжэ сортоотойгоор дуугараад, сээжээр ном уншажа эхилбэ. Бага ябаhан би юу ойлгохобиб даа, ямар ном уншаhыень, ямар хэрэг бүтээhыень. Эжыhээ, hүүлдэ, хэдэн арбаад жэлэй үнтэрhэн хойно, энээн тушаа асуухадамни, ойлгуулжа үгөө hэн:

— Бидэ тэрэ үедэ hуургуулиин арендэдэ абаhан байрада байгша hэмди. Гэрэй ээзэн үбгэн Улаан-Удэдэ хүбүүнэйдээ харууhалагдажа байhанаа, наhа бараа гэжэ дуулдаа бэлэй. Тэрэнэй hүүлээр уданшьегүй байрамнай абяа гарадаг, аяга, шанага ханхинадаг болошоо. Тээд эгээл ехээр намайе hүрдөөhэн юумэн гэхэдэ, пеэшэнэй шэрэмэй сахариг шэнхинэсэ мухаряад, унашоо бшуу. Хүнэй нюдэндэ харагдахагүй гар тэрэ хүндэ шэрэм сахаригые үргөөд, хаяhан мэтэ байгаа hэн. Эдээнэй удаа тэсэхэ арга hалаад, Гүнсэнов таабайда хандаа бэлэйбди...

Хонхо, дамаари ханхинуулан, гараараа самнажа байгаад, үбгэжөөл гэрэй дурбэн булангые нара зүб тойрожо, шанга шангаар заншаа юм:

— Гара, яба эндэhээ! Эдэ зондо hаад тодхор бү боло, үтэр арила гэнэб!— Тингээд ороohо булан бүхэндэ, пеэшэн дээрэ сасаба. hүүлээрнь аршаан хэжэ, бидэнние бултыемнай адислажа, аршаанда хүртүүлбэ, нюур, гарыемнай угаалгаба. Тэрэ угааhан аршаантай ам. hартаяа эжыдэмни барюулаад, хэлэhэн тээшэнь, газаа үргэхыень заажа үгэбэ. Тингээд эжын газаашаа гаража ябахада, хойноhоонь ямаршьеб тарни уншаад, гараараа самнаба. Энээн тухай эжымни нигэжэ хөөрэдэг:

— Амhартаяа баряад, үүдэ нээжэ, богоhо алхаха үедэм «няд!» гээд, юуншьеб аймшагтай шангаар тэhэрhэндэл болобо. Залд гэжэ, зогсон алдаад, үбгэжөөлэй «гэдэргээ эрьежэ хахагүй» гэhэн заабарине hанаандаа оруулаа бэлэйб. Тиимэhээ шэхэеэ дүлиришэhэн хэбээрээ газаашаа гаражa, аршааная сасажархёод, гэртээ бусаа hэм. Үбгэн урдаhаамни: «Зай, хэрэг бүтээ. Ингээд hайн байхат. Бурхандаа зальбараад ябагты»,—гэhэнэй удаа, гараад ябашоо бэлэй. Нээрээшье, тэрэ үдэрhөө хойшо нэгэтэшье, ямаршье абяан гаражaя болёо hэн.

Харин гэр соо зогсоhон баабай бидэ хоёр тэрэ «нид!» гэhэн абяа оройдоо дуулаагүй hэмди. Гайхалтай даа...

Гүнсэнэй Аюшын Ардан Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ ажахыдаа трактористаар хүдэлөө. Тэрэ үедэ 50 үни гараhан ябаа гээшэ аабза. Ара талада үлэhэн эхэнэрнүүд, эдир заахан хүбүүд үдэр, hүнигүй хүдэлжэ, Агуу Илалтые шэрээлсээ. Энэ хэрэгтэ Ардан Гунсэновэй хубита бии юм.

Дайнай hүүлээр нилээн үни «Восточные Саяны» колхозой Таhархайн отделениин фуражир ябаа. Зундаа үбhэшэдэй звенонуудай Хоймороймой нуурнуудай намаг налхи соohоо, добуунууд дээрэhээ хушэроор абаhан үбhэ тэжээлые хаража, шалгажа, тооложо абадаг байгаа. Тиихэдээ эрилтэтэй-гээр асуудаг, худалша, хулгайша зондо ехэ дурагүй hэн. Хамтын зоорн үбэршэлдэг, хулгай хэжэ баяждаг нютагайнгаа хүнүүдтэ үйлэдэhэн нүгэл тухайнь нюуртань сэхэ хэлэдэг байгаа. Ингэжэ боди мүрэй зэргэдэ бусадые оруулхын түлөө оролдожо ябаhан хүн юм.

Бүтүүе тааха, болохые мэдэхэ хүн ябаа. Бурханай ном судар шудалhан хадаа ерээдүйдэ болохо үйлэ хэрэгүүд тухай мэдэхэ байгаа аалам?! Тэрэнэй хэлэhэн үгэнүүдые олон зонhоо дуулаа hэм: «Дайнай hүүлдэ дажан болохо. Гэнтын аюул, элдэб гэнэ усал, ооhэд хоорондын аласалдаан, хюдалсаан дэлгэрхэ. hүүлэй hүүлдэ Шамбалын дайн наярха. Шандаганай шэхэнэй харын барагдахада, аймшагтай энэ дайн эхилхэ». Нютагаймни ангуушадай хөөрэhөөр, шандаганай шэхэнэйнь хара толбоhоо бүри заахан толбоhон үлэнхэй юм ха...

Абаралай арюун замаар залан сэхээр дабшаhан энэ хүн, зоной хэлсэдэгээр, даяан бисалгалай ашаар газарhаа таhаран, дээшээ дэгдэдэг эди шэдитэй байhан юм. Өөрын багахан гэртэй юм hэн. Тэрэнэй дүү басатанайнь аша, зээнэр гэрэй хорёо, соо наадажа байтараа (үхибүүд hонюуша ааб даа!), Ардан таабайн гэрэйнь сонhоор шагаахадаа, таабайнгаа хүлөө забилаад, наманшалжа hуутараа, аргаахан дээшээ хөөрэн дэгдэhые хараhан юм гэлсэгшэ. Одоо гайхалтай бэшэ гү?

Гүнсэнэй Ардан 80 гараhан хойноо, 1966 ондо наhа бараhан юм. Таhархайн үбгэд, хүгшэдэй халаглан, шаналан хэлэхые хэдэн жэлэй саана дуулаа бэлэйб:

— Ай даа, Гунсэнов таабай амиды мэндэ ябахадаа, Хоймороймгоо зоние абаржа, аршалжа ябаа. Тинхэдэ мүнөөнэйхидэл адли нимэ олон гэнэ усал, гэнтын аюул, үхэл тохёолдодоггүй бэлэй. Бултанаймнай түлөө буян хэжэ, бурханда зальбаржа ябаал даа. Хэды олон зоние үхэл тахалhаа, үбшэ хабшаhаа абараа6!

Зоной баяр баясхаланда хүртэжэ, бүхы наhаараа үнэн ябадалай, үлзы буянай жэшээ харуулhан Гүнсэнэй Аюшын Ардан тухай хөөрөөмни энэл даа.

Т. САМБЯЛОВА,
манай корр.

ЕХЭ НААДАНАЙ УРДА ТЭЭ

Дүрэ буляалдалтын барилдаагаар Россин Кубогта хуртэхын түлөө мүрысөөн ноябриин 12-hоо 14 болотор Улаан-Удын хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой (ЗММК) соёлой-спортын ордоной танхим соо үнгэргэгдэхэнь. Энэ ехэ нааданай нээгдэхын урда тээ манай корреспондент Б-М. ЖИГЖИТОВ СССР-эй болон Россин габьяата тренер В. М. СЫДЕЕВТЭЙ уулзажа хоорэлдэбэ.

— Валерий Манзаргашеевич, энэмнай ямар хэмжээнэй, ямар зиндаагай мүрысөөн гээшэб?

— Мүнөө болоод байхада, энэ хадаа манай орон дотор үнгэргэгдэдэг хоёрдохи ехэ мүрысөөн гээшэ. Тэрэ хубиин ба командна тоосоогоор болохо. Ямар бэ даа ехэ нааданай урда тээ шэлэн абалтын шэнжэтэйгээр үнгэргэгдөөгүйшье hаа, тэрэ оорынгоо удха шанарые, үүргэ уялгаяа гээнэгүй гэжэ hанаhаб. Гол түлэб энэмнай хаана барилдаанай ямараар хүгжөөгдэжэ байhые харалга, шэнэ нэрэнүүдые элирүүлhэн газар болодог юм.

— **Хаанаhаа, хэды барилдаашад суглархаар хараалагданаб?**

— Красноярска, Хабаровска хизаарнуудhаа, Амарай, Тюменнин областьнуудhаа, Дагестанай, Хойто-Осетин, Саха (Яхадай), Тувын, Буряадай Республикануудhаа, Ставрополиин хизаарай Черкесск, Москва, Санкт-Петербург хотонуудhаа, мүн бусадшье нютагуудhаа дүн хамта 200-гаад барилдаашад ерэхээр хүлеэгдээ hэн. Тээд мүнөө мүнгэ зөориин дуталдаhан дээрэhээ 150—160 хүн лэ сугларха гээбы даа.

— **Гол түлэб ямар командануудай хоорондо тэмсэл болохоб?**

— Минии hанахада, Красноярска хизаарай, Буряадай Республикануудhаа, Ставрополиин хизаарай Черкесск, Москва, Санкт-Петербург хотонуудhаа, мүн бусадшье нютагуудhаа дүн хамта 200-гаад барилдаашад ерэхээр хүлеэгдээ hэн. Тээд мүнөө мүнгэ зөориин дуталдаhан дээрэhээ 150—160 хүн лэ сугларха гээбы даа.

— **Гол түлэб ямар командануудай хоорондо тэмсэл болохоб?**

— Минии hанахада, Красноярска хизаарай, Буряадай Республикануудhаа, Ставрополиин хизаарай Черкесск, Москва, Санкт-Петербург хотонуудhаа, мүн бусадшье нютагуудhаа дүн хамта 200-гаад барилдаашад ерэхээр хүлеэгдээ hэн. Тээд мүнөө мүнгэ зөориин дуталдаhан дээрэhээ 150—160 хүн лэ сугларха гээбы даа.

— **Али бүхы мүрысөөнүүдтэ хүндэтэ айлшад, бэрхэ тренернүүд, суута спортсменүүд ерэдэг ааб даа. Мүнөө хэд ерэхээр хүлеэгдэнэб?**

— Хүндэтэ айлшадай дунда Россин Спортивна барилдаанай федерацийн президент И. С. Ярыгин, тус федерацийн гүйсэдхэхэ директор В. М. Онопко, СССР-эй габьяата тренер Д. П. Миндиашвили, Олимпийн наадануудай ба дэлхэйн чемпионууд Арсен Фадзаев, Роман Дмитриев, Павел Пинигин, Виктор Алексеев болон бусад орохо юм. Эдэ суута мэргэжэлтэдэй, тренернүүдэй хаабаадалгатайгаар семинарнуудмүрысөөнүүдэй хоорондо үнгэргэдэхөөр хараалагдана.

— **Манай барилдаашад энэ ехэ мүрысөөндэ хэр бэлэдхэлтэй ерэбэ гээшэб? Хэд республикынгаа нэрэ хүндые хамгаалхаб?**

— Нимэ асуудал заатагүй табиха байха гэжэ хүлеэжэ байгаа hэм. Россин габьяата тренер Н. С. Ивахинов, манай суута бүхэ И. С. Гармаев, ШВСМ-эй ахалагша тренер М. С. Цыдыпов гэгшэдэй хүтэлбэри доро командамнай hорилго хэhэн байха юм. Улаасхоорондын классай спортын мастер Андрей Матюнов, спортын мастернуудЮрий Партихеев, Юрий Дашинимаев, Юрий Сандаков, Андрей Пестерев, Александр Бардаханов, Жамса Лхамажапов, Очир Дамдинов, Валерий Шагжитаров, Гомбо Шагдуржапов, Юрий Майдарханов, Квича Киласонния, Олег Болонев, Игорь Тютрин болон бусад Буряад ороной нэрэ хүндые хамгаалха. Улаасхоорондын классай спортын мастер Сергей Замбалов Россин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, Испаниин болон Португалида үнгэргэгдэхэ улаасхоорондын мүрысөөнүүдтэ хабаадахаяа ошонхой. «Манай суута бүхэ Борис Будаев мүнөө дээрээ хабаадаха, үгытөө хэлээдүй байhаар. Гэбэшье тэрэ эршэмтэйгээр hорилго бэлэдхэл хэнэ...

— **Мүнөө сагта нимэ ехэ мүрысөө туhаламжа, дэмжэлгэгүйгөөр үнгэргэхэнь хүшэр юм ааб даа. Хэд спонсорнууд болохоб?**

— Зүб даа. Энэ ехэ мүрысөө үнгэргэлгэдэ нэн түрүүн Россин Барилдаанай федераци, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет мүнгөөр туhалха. Тинхэдэ акционернэ бүлгэмүүд, эблэлнүүд, банкнууд, бага предприятинууд, нитын эмхинууд спонсорнууд боложо, мүнгэ зооресэр туhалха, тусхай шангуудые тогтоохо байна.

— **hүүлшын асуудал — хэд судьянараар томилогдонхойб?**

— Улаасхоорондын категорийн судьянар Баатар Запабазарович Цыбиков (Улаан-Удэ) — ахамад судьягаар, Виктор Игнатьевич Райков (Красноярск) ахамад секретаряар томилогдоихой.

— **Валерий Манзаргашеевич, дэлгэрэнгы харюу үгэhэ, нэйтнай түлөө hайнине хүргэнэб.**

УНШАА, ДУУЛАА hЭН ГҮТ?

СЭРЭГТЭЙ БОЛОХО ГҮ?

Финляндиин сэрэгэй алба хаагша подполковник Эркки Нордберг элидхэл бэшээд, тэрээн соогоо Латви, Литва, Эстони бэеэ дааhан гүрэнүүд болобошье, ооhэдынгөө армиуудые бии болгохо гээшэнь тон хүшэр байха гэжэ онсолон зааhан байха юм. «Эдэ оронуудта сэрэгэй добтолгын аюул үгы. Зүгөөр нимэ юумэнэй ушараа hаань, сэрэгэй эндэ үгы байhаниинь онсо аюултай бшуу. Юуб гэхэдэ, Баруун оронуудай болон Россин хоорондохи харилсаанууд гэнтэ муудажа болохол»,—гэжэ подполковник бэшэнэ.

Мүнөө эдэ оронуудта сэрэгүүд бии гү? Бии юм байна. Жишээлхэдэ, Эстониде гол түлэб ород эзбсэгжэлтэй хоёр мянган сэрэгшэдтэй хоёр батальон бии. Гансал танкда эсэргүү зэбсэгныь Израильhаа, Румыниhаа худалдажа абтанхай.

Латвида хилэ хамгаалгын уялгануудые дүүргэдэг 2350 хүн бии. Гадна ябаган 515 сэрэгшэд, 253 матросууд эндэ алба хэнэ. Литвада долоон батальонhоо бүридэhэн бригадада мэргэжэлтэ сэрэгшэд суглуулагданхай.

ДАХИhАА ГАРГАГДАНА

Соходол адлихан «Фольксваген» гэжэ багахан автомобиль Бразилида ехэ алдартай байhан юм. Тэрэшиие долоон жэлэй саана гаргахаяа болиhон аад, мүнөө дахинаа үйлэдбэридэ табиба. Тингэжэ түрүүшын машинанууд Сан-Паулу хотодохи «Аутолантина» гэжэ автосуглуулбарнин заводой конвейерhээ гаргагдаба. Дунда эзргын шадалтай бүлэнүүдэй абажа шадаха автомобиль гаргаха хэрэгые урмашуулха гэhэн зарлиг Бразилиин президент Итамара Франку абаhан байха юм. Тингэжэ зоной дунда «Фуско» гээд hэрлэгдэhэн тус машина hэргэгдэбэ.

ОДООЛ САГААРУУЛАГДАА

Литвада консул байhан Тиунэ Сугихара 48 жэл болоhон хойно сагааруулагдаба ха гээд багсаамжалхаар. 1940 ондо тэрэ 6 мянган еврей-зугадагшадые фашистнуудhаа абарhанай түлөө ажалhаа гаргуулhан байха юм. Олон тоото нитын эмхинүүдэй удаан саг соо гуйhанай удаа Сугихарын нютаг болохо Гифу префектурын hургуулинуудта үзэгдэдэг нэгэ учебник соо хашалгандa ороhон дипломат тухай хоорооруулхыень Японой Гэгээрэлэй министерство зүбшөөбэ. Нигэжэ засагай зүгhөө консул сагааруулагдаба гээшэ ааб даа.

ОНДОО БОЛОБО

Урда Африкада сэрэгынь тад ондоо ёhо гуримаар бүридхэгдэдэг болохонь. «Саашадаа сагаан арhатан лэ сэрэгтэ заабол татагдахаяа болижо, бүхы яhаная хүнүүд, арhанайнгаа үнгэhоо дулдыдангүй, hайн дураараа татагдадаг болохо юм», — гэжэ ЮАР-ай юстициин болон обороныи министр Хендрик Кутси hая соносхобо.

ЭРИЛТЭ ТАБИНА

Урдань мэдэлдэнь байhан Нигара мүрэн дээрэхи Гранд олтирогыемнай hоорэнь бусаарты гэhэн эрилтэ ирокезуудай нэгэдэлдэ ородог сенека угсаатан Буффало хотын федеральна окружной суудэй урда табиба. 27 дүрбэлжэн миля талмайтай тус олтирог хуулн бусаар 1815 ондо худалдагдаhан байгаа гээд онсологдоно. Үшөө президент Джордж Вашингтоной зэсаг баригса байхадань, 1760 ондо баталагдан абтаhан хуулинин ёhоор Нью-Йорк штадай засатаархид тус олтирог худалдажа абаха зүбшөөл федеральна засагhаа абаагүй байгаа гэжэ индейцүүдэй мэдүүлгэ соо хэлэгдэнэ.

200 КИЛОГРАММ

Кёльн хотодо ажаhуудаг гүрэнэй алба хаагша Иоханнес Виттиг удэшэндөө болон амаралтынгаа үдэрнүүдтэ мунгэ олохо аргатай болобо. Тэрэ түрэл хотынгоо гудамжануудта гараад, велорикшээр ажаллана. «Ажал балай хүндэ бэшэ. Зүгоор заримдаа ашаамни дан хүндэ байдаг. hая хамта дээрээ 200-гаад килограмм шэргнууртэй айлайхине шэрээб. Үбгэ hамган хоёр хоюулан угаа тарганууд hэн»,—гэжэ Иоханнес Виттиг журналистнуудта хөөрэбэ.

(Элдэб hонинуудhаа абтаба).

Ургаха үндэhэнинь нэгэн. П. БУРМАКИНАЙ фото.

БУРЯТИЯ мүнөөдэрэй номерто

«Захиргаанай гулваатай үнгэргэhэн нэгэ үдэрэ» — Т. Владимировагай статья.

Гүйсэдхэхы засаг. «Правительствын hаналдаа абаагүйдэ, дорохидынь амархан лэ hууhаар гү?» — Э. Дагбаевай тэмдэглэл.

«Урбалта — юуниhээшье хүндэ» — Россин Президентын «Штерн» журналда үгэhэн интервью.

«Национальна парк ямар байхаб?» — К. Тулусвай мэдэсэлнүүдэй суглуулбари.

Спорт.

Мэдэсэлнүүд, соносхолнууд.

Сэнхир-экран

«Останкино» канал.

6.55—Шэнэ hонин. 7.35—Гимнастика. 7.45 — Үглөө. 10.05 — Фирмэ найдуулна. 10.20—Киддн-видди. 10.40—«Просто Мария». 11.30 — Ан амитадай аймагта. 12.10—16-тай ба тэрээниhээ дээшэ наhатайшуулда. 12.50 — Пресс-экспресс. 13.00— Шэнэ hонин. 13.20—«Любовь не прощает»—фильм. 14.25—«Село Степанчиково и его обитатели» — фильм-зүжэг. 15.50—Мультфильм. 16.00—Шэнэ hонин. 16.25—Телемикст. 17.10 — Блокнот. 17.15— Мультфильм. 17.40—Рок-хэшээл. 18.20—16-тай ба тэрээниhээ дээшэ наhатайшуулда. 19.00—Шэнэ hонин. 19.25— Баримтата фильм. 19.55—Документнүүд ба хуби заяанууд. 20.05—«Просто Мария». 20.55 — Засагаархида айлшаар. 21.40—Амгалан нойрсогты, багашуул! 22.00—Шэнэ hонин. 22.25—«Твин Пикс». 3-дахи серн. 23.25— Пресс-экспресс. 23.35—Дуун-93. 00.45 — Ехэшүүлдэ мультфильмнүүд. 01.00—Шэнэ hонин.

«Росси» канал.

9.00— Мэдээсэлнүүд. 9.20 — «Автомиг». 9.25— Хэрэгтэй болоно. 9.30 — Шуран бэрхэ хүнүүдэй саг. 10.00—«Поехали». 10.10 — Алтан шпоро. 10.40 — Концерт. 10.55—«Знай наших». 11.50—«Забытая мелодия для флейты». 1-дахи, 2-дохи серн. 14.00—Таряашадай асуудал. 14.25—Абаралга. 13.20—Теннис. Кремлиин кубок. 16.20—Мульти-пульти. 16.30—Хүүгэдэй шэнэ hонин.

Буряадай ТВ.

16.45 —Мультфильмнүүд. 17.15—Уянга. 17.50— Байгал. 18.10—Ленинэй орденто Забайкалиин сэрэгэй округой командалагша үгэ хэлэхэ. 19.00—Таная бэшэгүүдээр. 19.35 — Бунгаршадай телеклуб. 20.00—Хотын 1-дохи үндэhэн гимназитай танилсалгын ёhолол. 20.30—Буряадаар хэлэсбди. 20.35—Байгал (буряадаар). 20.50—Соносхолнууд.

«Росси» канал.

21.00 — Мэдээсэлнүүд. 21.20 — Түрүүшын советhүүлшын совет. 21.35—Теннис. Кремлиин кубок. 22.30—Өөрөө өөртөө режиссер. 23.00—Эсэгэ оромни. 23.55—Петербургын романс. 00.40 — Криминальна мэдээсэлнүүд. 00.50 — Спортивна дамжуулга. 01.00 — Мэдээсэлшүүд.

ДЭЛХЭЙН hОНИНОЙ ДЭЭЖЭhЭЭ

ДУРСЭНЬ ОГТО ХУБИЛНАГУЙ

Эртэ урдын хитадууд олон гайхамшагта нээлтэнүудые хэhэн эон ааб даа. Дари, саарhан, нимгэн шажанhаа эхилээд, ном, гаргалга хүрэтэр хэhэн, олоhон юумэнинь элбэг. Тингэбэ ябашье хитадуудта аэрофото-буулгабари хэгдэдэггүй байгаа. Тиимэhээ Бээжэндэ оршодог Цзиншань парк соохи үзэгдэл онсо hонирхол үүсхэбэ. Замби өөдэ гараад, хаража, үзэжэ шадахагүй зон хайшан гэжэ ямаг үзэгдэл бүтээгээб?

Юуб гэхэдэ, найман жэлэй саана Бээжэнэй дээрэhээ, тэнгэриhээ сохиндоhон фото-зураг хараад, эрдэмтэд одоо залд гэбэ. Цзиншанин хойто захада айхабтар тодоор харагдаhан ямаршьеб бурханай дурсэ харагдаа бшуу. Тингэжэ эдэб багсаамжалалтанууд хэгдэжэ эхилээ hэн.

Парк Цзиншань XV зуун жэлдэ баригдажа эхилээ hэн. Гугун гэжэ императорай ордоhоо холо бэшэ энэ парк оршодог. Тиимэhээ хэнэй дурсэ зураглагдаа гээшэб? Будда гү? Тээд уга hахалтай Буддые хаража үзөө hэн гүт? Тиимэhээ энэ бодолоо орхимоор.

Замбиин император Юйди гү, али Мин хаан угсаатанай уг бии болгоhон Тайцзу гү? Тээд нимэ үндэр түрэлтэ зоной «бэе» гү, али «тэрхи» юрын хүнүүд гэшхэжэ ябаха байгаа гү? Хитадта нимэ юумэн болохо гэжэ hанахаршье бэшэ. Тезд энэнь хэн гээшэб?

Уhанай бурхан гү? Императорай ордон түймэрhөө аршалан хамгаалдаг даосс уhанай бурханай, Сюаньугай шулуун дурсэ Гугун ордоной Юйхуаюань сэсэрлиг соо оршодог Циньань павильон соо байдаг. Эдэ хоёр дурсэнүүдэй бэе бэедээ айхабтар адли байhаниинь гайхалтай юм.

Энэ дурсэ хадаа Цзиншань зохёон бии болгоhон; парк ургуулhан архитекторэй оорынь дурсэ байжа магад гэhэн багсаамжалга бии юм. Тингээдэнь эдэ «гэмтэ ябадалнуудыень хэн харахаа, бүлгохо hэм даа? Өөрөө хэлээгүй hаань, хэн энэ юумэнь тааха байгааб? Тезд хэлэхэгүй байhаниинь эли юм бэзэ. Юуб гэхэдэ, өөрөө, Цзиншань паркнь үгы хэгдэхэ hааб даа. Бурхануудhаа бэшэ ондоо юумэнүүд (хүнүүд ааб даа) императорhаа дээрэ табигдаhан байха ёhогүй бшуу.

Гадна үшөө нэгэ hанамжа бии: Эдэ бүгдэ юрын лэ тараралдал байжа магад. Энэ шал бүгүу гэхын аргагүй юм аабза.

1951 ондо үшөө нэгэ аэрофото-буулгабари хэгдэhэн байба. Тэрэ зурагынь hүүлэй хоёр жэл соо хэгдэhэнүүдhээнь балай ондоо бэшэ юм. Гуша гаран жэл соо Цзиншань парк соо тон ехэ хубилалтанууд болоо ааб даа. Тезд үноохи дурсэнь нэгэ багаханаршье ондоо болоогүй байхадаа, онсо гайхал түрүүлэнгүй ахаб?

Цзиншанин портредэй нюуса таагдаха гү, аяа үгы гү гээд саг лэ харуулна. Аяар табан зуун жэл соо ондоо хүнэй харахыень хулеэгээл ха юм. Философ болон каллиграф Ло Бодогой хэлэhэнэй ёhоор «наралга хадаа» эрдэмтэй хүндэ огто таарахагүй ябадал бшуу.

БАЯР АСАРНА

Сидней хотын медициниин институтта үнгэргэдэhэн шэнжэлэлгэнүүдэй ёhоор минсгэйнүүд, нохойнууд болон шубууд хүнэй хажуда байхадаа, тон ехэ баяр асардаг юм байна. Гэрэй амитадта дуратай хүнүүдэй шуhанай дараса доошоо, шуhан соохи холестериниинь багa байдаг гэжэ тодоруулагдаа. Тиимэhээ зүрхэ-нудалай үбшэнгүүдтэ үсөөнөөр нэрэмдэлэ бшуу.

ЯЛА ТОХОБО

Неапольда автомобильнууд баhал угаа олон. Тиимэhээ хэдэн зуугаад машинанууд үйлсэдэ тогтошоод байхадаа, зоние угаа схэр hонирхуулба. Юуб гэхэдэ, Неапольда айлшаар ерэhэн циркын «артист»-заан. газаашаа гаража, алдар солото хоротой танилсахаяа hаная. Юумэ хараха дуратай заанние полициниихид hуурилдань бусаагаа. Тинхэдээ «үйлсын гурим хазагайруулhанайнь түлөө» 500 мянган лирын яла тохоhон байха юм.

(hонинуудhаа абтаба).

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь). НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнуудэй Совет
Бүгэдэ буряадай үндэhэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес: 67000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшодорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин — 2-50-52, секретариадай — 2-66-76, таhагууд: соведүүдэй хүдэлмэриин ба пиитын эмхинүүдэй — 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон hургуулинуудай — 2-60-21 (даагшань), 2-57-63; олонитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй — 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын — 2-60-91; корректорнуудэй — 2-33-61, хэ